

die dienen om iets glad te schuren; de str. met groote bladeren heet *passé labo* (om nappen mee te schuren); *passé tondoe* (om horen mee te schuren) heeft kleine bladeren; de str. met vrij kleine bladeren heet ook *benaoe* [zie ook *se'a*]; *soeje manoe ndaome ri oela, ndapaseka inodo*, kippereeren worden gedoot in *oela*-sap en daarmee wordt de soeja ingewreven; *mogasee*, een wijfmiddel, schuurmiddel gebruiken.

esi, Lew., syn. m. B. *se'i*, deze, dit. *eso* (vgl. *geo*, [so, enz.]); *mo'eso*, schuiven, wrijven, viz. met de hieën heen en weer schuiven. bij 't dorschen van zaaijst met de voeten (*mo'iti*).

eta (Tag. *itam*, Mal. *itam*, Austron.), w. t. v. *voert*, houtskool, zwartsel; *maeta*, donker v. kleur, zwart, donkerblauw, donkergrijs. *laor maeta*, de donkerkleurende, *maeta lana*, donker en daarbij glanzend v. kleur (een mooi donkere huidkleur), *maeta laboeke*, mijn kermes is zwart, m. a. w. ik heb al menig jaar v. landbouw achter den rug, ben een man van ondervinding; *modajo ndapoeti*, goed om er houtskool van te maken; [to *eta ngodjoet*, w. t. v. *teelchoel*].

meta, op houtskool uitgaan; *mompetaai*, een zwarte kleur krijgen, er donkerder gaan uitzien dan te voren, *ngempone ngokono lionja pui ngompetaai*, *mangoe oe ngokono mbeigi*, in zijn gezicht is de *koeno*-ziekte opgekomen en daarom is het er zwart gaan uitzien, hij heeft in het donker suikerriet gekauwd.

kada, zwartheid, donkere kleur; *mompetaai*, donker maken, zwart maken; *maetasi*, zwarten, met zwart besnijmken, *ndelasi liu nioe anoe jore ri jolotomate*, *eta ngokono ndalasiika*, het gezicht v. iemand die slaapt bij het bewaken v. e. doode wordt zwart gemaakt, met zwartsel v. d. kookpot wordt het zwart gemaakt; *mompetaai*, elkaar met zwart beemeren.

ete, PmB., *katé*, *katé*, buiten adem, hijgende, bv. van 't dragen eener zware vracht, *eti* (vgl. *eti*, *deiti*, *enti*, uit *let*) of *to eti*, beaming voor kleine meisjes.

etoe, Amp. PmB. = B. *setoe* (die, dat).

pr. t. = B. *setoe*; *mboetoe*, aldus, zoals dat. 1. ewa (Mor. id., gedaante, voorkomen), als, evenals, gelijk, *ewa boela kobangkjenja*, zoo groot als een buffel, *ewa lionja uonjaka eo*, zoals hij er iederen dag uitziet, *sondo ewa maria*, *sondo* is gelijk aan maria.

eracaei, *eraceto*, enz., zie *se'i*, *seto*, enz. [*eracae*, PmB. = B. *eracae*, (MS.)]

dja mo'era, *be mo'elo mjo'ota*, je zegt het maar ongeveer, je zegt het niet nauwkeurig, *dongge dai era bomboe*, *dja k'eranja*, *dja nde eraka*, het insect *dongge dai* is als de sprinkhaan, het is maar „als“ (niet geheel), het wordt maar „als, ongeveer zoo“ genoemd.

2. ewa (vgl. 1. *leru*, *reka* en Mak. Boeg. *eru*); *era* of *imlja era mjadana*, de stok die den palwijn-oprangoeker steunt, *patana nda-era*, *ndatindja era*, de oprangoeker wordt door een stok gesteund.

meera, tegenstand bieden, *meera ri k'er mponia*, tegen de N. I. Regering optreden; *maera*, *mangera*, *mangera*, weerstaan, tegenstaan, ook: het tegen iemand opnemen, zoeken hem gelijk te komen (vgl. 1. *eru*), hem aan te kunnen, *maera djoet u*, tegen de ziekte ingaan, door verkeerde praktijken de ziekte nog erger maken. door bv. de loovermiddelen verkeerd te plaatsen (Messa. 16, 11), *jolontjo noe njatungja maera jolontjo ngkmpala apor*, zijn paard neemt het in 't loopen op tegen een stoomboot, *takulu ndajit-eraku jorwar*, met eene lans weerstand bij de anderen, *mangunguraka*, tegenstand bieden tegen iets, met behulp van iets.

mangera bet. ook: kindsch zijn, v. oude menschen, omdat zij tegen de gewone leefregels ingaan.

PmB. *mo'era* „het kwaad gevolg weerstaan“, spec. v. h. getuut dat dreigt voor de vrouwen, wanneer eene vrouw in het kraambed is overleden; dit *mo'era* bestaat in baden, dus den kwaaden toover afspoelen, *kajate i n'Joeko najo era*, zij baden om geen kwaad te ondervinden van 't overlijden (in het kraambed) van S.

Amp. *mangera*, hardop droomen.

ewanga, Str. B. (uit het Boeg. *erangping*), geveer; *mo'etanga*, een geveer, gebruiken, schieten.

ewe; *pare*, de driehoekige slijp, die uit een hoofdloek teroorschijn komt, *tuli nioama mopeer uonai i, tali mbe amopeer acitioe*, een mannenhoofdloek heeft de slijp naar voren, een vrouwenhoofdloek heeft ze naar achteren.

mompaeer, regen, beemen, *hare ndasasae djoet*, de vloer is niet aangeveegd. *ewo* (vgl. *karu* en Par. *owo*), gras, kruid, onkruid, *poeramo ewo mami*, het onkruid op onzen akker is al getield.

ewo angja, *ewo malala*, *ewo nakoete*, *ewo ntumba*, namen v. kruiden. *ewo gulu*, Todjo, n. v. e. kruid. *ewo malingasi of ewo mawae*, „stokkruid“, de bladeren worden gebruikt als genees-

middel tegen schurft en spieten in de huid (*uonae*); zie ook 1. *tomamara*.

ewo mapejoe, zie *piant*; *ewo djela*, zie *boetoe jara*.

ewo vele, „kort gras“, hoogrijke waarop geen bosch groeit; [w. t. v. 1. *padai*]. *ewo soatoe of ewo sambenji*, „honderdvoudig kruid“, een kruid met vele fijne senseljes, daarom gebruikt als tooverkruid bij 't oogsten.

ewo n'oladau, „Bada'sch gras“, of *ta'ikandu*, een kruid dat veel kleefstof bevat, bruin v. kleur; het sap wordt op wonden gedruppeld, om het bloeden te stoppen, ook tegen huidspieten (*uonae*) aangewend.

ewo n'olaoe, „Loewoe'sch gras“, zie *mboela*. *ewoe* (vgl. *uonae*); *maeraw*, buffels weiden, om ze lam te maken; *maeraw*, *mangawoe* (tr.), boeden, weiden.

G.

(Soms is het niet uit te maken of een stam met *g* of met *ng* begint; wat men niet op *g* vindt, zoekt men dus op *ng* en omgekeerd.)

1. *gwa* (vgl. 2. *kwa*), klanknab. v. geschreeuw of groep; *nguyi*, al roepende, al schreeuwende; *lerte nguyi*, zie *lerte*.

2. *gwa*, Amp. verkort uit *ngui*, *gwa*, vriend(in), met vocatief-accent; *pesuit ngui*, *gwa*, kom boven, vriendin!

ga'a (vgl. 1. *gulu* en Sang. *gwe*, Mong. *guit*, Tontomb. *gwe*), afgescheiden deel, *gita nio-nyonja*, *gita niojura*, *gita niojindajo*, de helft, het juiste midden, *ngui*, een deel, een gedeelte, het een deel, *karongit ngui*, het tweede deel.

mogin, scheiden, *mogitomo kila*, *iri di papitulu*, we gaan uiteen, hier zullen we scheiden. *mogitomo toue mawonja*, de gehuwden zijn gescheiden, *mogit u ri loha*, scheiden door 't venster (door den dood, daar 't lijk door 't venster het huis verlaat), *mogit u ri loha*, scheiden langs de trap (door echtscheiding; de eene partij gaat langs de trap uit het huis), *mogit u oele*, „uitspreken dat zelfs de wormen (die 't lijk van de eene en

die 't lijk v. d. andere partij zullen vertieren) zullen gescheiden zijn“, eene zeer nadrukkelijke betuiging (geijkszande met een *ewé*) dat men nooit weer met elkaar verzoend wil zijn (Tor. I, 133); *sampogit akoe nyena*, degene van wien ik zooveel gescheiden ben.

mompogitaka, of *mogit u pui*, scheiden van, *mompogitaka toue*, scheiden van anderen, *mompogit kintanja da mumpogitaka u' u' u' u'*, hij zoekt eene rechte om van zijne vrouw te scheiden, *me' ndapogitaka toue mawae*, *be da ne' rasinja*, scheid niet van lieden die op jacht gaan, dan hebben ze geen geluk; *pogitulu*, scheiding v. lieden die op jacht of op reis gaan; regelmatig met jagers, visschers, koperselliers, reizigers mogen op denzelfden dag geen andere lieden van 't gezelschap op iets belangrijks uitgaan, of iets uit hun huis medenemen (Messa 7, 4, 243, Tor. I, 231).

mogit u, *mogit u' u'*, iets scheiden, verdueren, *amungituli mogit u' u' ri inungja*, hij heeft de kinderen van hunne moeder gescheiden, *ju-*

kalase sag'a, scheid een gedeelte voor me af, *nijé*; *mog'atiza jakoe*, dit heeft hij voor mij afgescheiden (mij van 's zijne gegereen); *leg'a*, gescheiden geworden, *leg'a rademmo*, in tweeën gedeeld gemaakt.

mampog'a, doen scheiden, *pebei wapa-pog'a pai indonja*, hij heeft de kuitens v. d. kloek laten afnemen; *kooprovog'a*, ik heb 't in tweeën gedeeld; *mog'araka*, -tak, uit elkaar halen, met elkaar plaatsen, een deel v. e. geheel afhalen, *kami mog'araka ng'Koempunin*, de Regering heeft ons op verschillende plaatsen gezet, *dika ng'ker'a a-nja*, *ne'e mog'atika domoe*, bewaar je geld in zijn geheel, neem er niet een gedeelte af.

simpog'a, van elkaar gescheiden, ook n. v. e. kruit, *ane ndapongo simpog'a*, *da simpog'a tuoe*, *to'onga mulesti*, als men *simpog'a* pruint, dan zullen de menschen uiteen gaan, de naam (van het kruit) besmet hen. De vorm is navolging van *simpojono*, *simpotomoe* en derg.

gabara (vgl. *karaba*, *laj*, *bakér*, *gorjijn*, en *Boeg* *ga'bara*), dik stuk foeja of geweren stof, waarvan de randen niet tot een sarong zijn aaneengevoegd, deken.

gabari, Amp. (Boeg. *ga'bara*), deken, spreid. *gabé*, P. (*labe*, L.); *tegabesaka*, afgelegden, afgezaakt, *tegabesaka adje nuae mate*, de kin v. d. doode is naar beneden gezakt, *tegabesaka weti mbela*, de rand der word is afgezaakt, hangt als naar beneden gevoeden. *gada* (vgl. L. *kada*), Amp. vuil, aanslag op de tanden.

gade (mogelijk uit Boeg. *ga'de*, winkel, omdat men bij dit gebruik wel rondgaat, als een koopman, die zijn waar wil slijten); *megajude*, aan anderen eten of sith-pinaag in den mond stoppen, 't geen bv. Geschiedt bij het *mogesangje* (zie *sangje*); *mampogadela jornee anoe* *ti wetoeloenja*, aan anderen in den mond stoppen, uitleeden, wat men in zijn sith-zak heeft; *mombogade*, elkaar over en weer eten of sith-pinaag in den mond stoppen. *gader*, zie *galda*.

gadara (door 't P. uit 't Mol. *Mal.*), stoel. *1. gadi* (uit het Boeg. *gading*), soort armband dien men vroeger droeg, boren den elleboog, maar die thans niet meer voorkomt.

toewe gadi, verkort uit *toewe lagadi*, zie *lagadi*.

2. gadi, pr. t. = B. *gai*, zie L. *gai*; *njamo togadi imadu*, al staan onze armen ook achterovergeboogen.

gadji (uit het Boeg. of 't *Mal.*), vaste bezoldiging, *mangkoni gadji* (uit het *Mal.* *makan gadji*), vast loon verdienen; *maria tuoe mogadji ng'Koempunin*, de Regering bezoldigt velen; *maligadji*, vragen om vast loon, zich laten bezoldigen.

gadjo (uit het Boeg. *gadjong*), roetiem, die in een dol ligt en met 's handen wordt bediend (niet-Tor); *mogadjo*, met vastliggende riemen roeien.

gaela, Ond., iemand die voor 'digenen die oogsten, water haalt, eten kookt en derg. werkjes verricht.

gaewo (vgl. *gairo* [enz.]); *mongwaero*, *mongwaero*, het bovenlijf en de armen bewegen, bv. bij het praten, als men hevig geschreekt, bij het beklommen eener steele, als men naar alles de armen uitslaat, *mongwaero ti jaloemanginja*, *be rodo*, met bovenlijf en armen bewegen bij het schreien, niet rustig blijven.

1. gaga (Tag. id., O. Jav. *gagah*, *Mal. gagah*; (vgl. L. *haha* enz.)), te zeer, te erg, *ma'is gagu*, al te hevig, *ne'e madiya gagu*, niet al te snel, *wape gagu rime tabako se'i*, *kerow'mo*, deze tabak is te zeer aan de zon blootgesteld geweest, ze kraakt al.

mogaga, te veel over iets spreken, te vaak iets zeggen, *ne'e ndagagati*, laat er niet te veel over gesproken worden, *ritakaw enoe*, *da kopogagala jornee*, geef me kranten, dat ik er tegen mijne vrienden over kan openlijken, *bonja to o mpramoe da mogaga*, je behoort den naam v. je vader niet zoo telkens uit te spreken.

gagadi, haastig, gejaagd, zooals iemand, op wien te veel tegelijk aankomt, *ne'e gagadi*, *jumongo rtoenja*, wees niet gejaagd, neem

eerst een sith-pruint; *ne'e ndagagati*, maak er niet zoo'n jacht mee.

mongaragai (met inf. ar en suff. i), in orde maken, zorgen dat alles in orde komt, de menschen aan 't werk zetten, vaak syn. met *mampakoroka*; *nagaragimo nuae seiw rakarini*, zij voerden de noodige plechtigheden uit.

magalaga (met inf. al, zie L. *inga*), vlieg, snel in zijne bewegingen, in zijn spreken, *ne'e magalaga gagu*, *jekembor oengia ma' jor oengia*, wees niet al te haastig, vertel het van 't begin af; *dja magalagani*, *be madago joradijis*, je doet het te haastig, het lukt niet goed; *ndagagalaga mampowia*, het wordt met haast gedaan.

2. gaga (Mak. Boeg. *galagara*); *monggaga*, borrelen, reutelen, *monggaga oet*, het water borrelt, *lulinde monggaga ti joradonja*, *luoe dja ti wetoeloe le'nja*, de ziel v. iemand, wiens kant is gesneeld reutelt als hij getuid geeft, want er zit bloed in de stomp v. zijn hals; *kanggaga*, *inosenja*, *ewa leke ng'kora*, zijn adem roebelt, als het geborrel v. e. pot (met kokend water); *sanggaga*, *womnggaga*, *wuggaga moker*, ineens kookte het.

gugari, dat wat (den palmwijn) doet gisten; *palmwijn* die reeds aan 't gisten is en gedaan wordt in den koker waarin men den eersten palmwijn uit een bloekolf v. d. suikerpalm opvangt, om dien aan het gisten te brengen, *gugari ndawetisi*, *wga midulink*, de palmwijn voor 't gisten wordt met bitterhout gekruid en dan geschud, *barne anoe*, *wpa ndapadapor ndagagari*, palmwijn die als de eerste uit een bloekolf wordt opgevangen wordt met gistenden palmwijn tot gisten gebracht.

montalangga, *montjorlangga*, borrelen, roebelen, met belLEN of blaasjes opwellen, *montalangga oet leke*, het kokende water borrelt, *montalangga daa anoe tesowri ti welaya*, het bloed dat uit zijne word komt vormt blaasjes; *oet ndapontalangga*, water dat men rochelgeluiden doet maken

(gorgeldrank). *gagadi*, zie L. *gaga*.

gagali (Boeg. *gagari*), Amp. uitspraak, verklaring, laatste opdracht of uitspraak v. e. stervende, *mampugali*, woorden hebben, twisten; *mampugagali*, met elkaar twisten.

gagapi (vgl. *angapi* en O. Jav. *gagapi*; *mo-gagapi*, er op uitgaan om den vijand te bespieden, zooals koppensnellers deden, *er zij tot den aanval overgingen* (Tor. I. 213); *ndjo'oe maggapi inili*, den vijand gaan bespieden.

mogagapi, Todjo, betasten.

gagari, zie L. *gaga*.

gagoe (vgl. L. *dakoe*); *mugugoe*, zorgen dat men 't eerst er bij is om zijn deel, zijn wensch te krijgen; *laboenja ndapugokta*, *warutika rikenja to pompor*, hij is gauw met zijn mes aangekomen en heeft het 't eerst aan den smid gegeven, *mampugugokta da midu-sohi*, het eerst er bij zijn om ingewant te worden; *ma'nga'gagoe*, het eerst er bij zijn om iets weg te nemen of wat te nemen. 't eerst op iets losgaan; *bagugoe*, egoist, iemand die alles naar zich toehaalt, altoos 't eerst aan de beurt wil zijn.

magogokta, *-maka jornee*, de anderen aansporren.

1. gai (vgl. L. *gai*, [2. kan] en Boeg. *gai*); *mugai*, *pole*, de opgeheven hand naar achteren brengen, bv. om een slag of stoot toe te brengen, *wagai pulinja*, *da mupuntimbijor jorwerija*, hij bracht zijne hand naar achteren om zijn makker een vuistslag te geven, *nagai pulinja mupuntimbijor*, hij haalde den haan v. zijn geweer over; *kugai pulinja*, zijne hand gaat voortdurend naar achteren; *teyati pulinja*, zijne hand is achterwaarts gebracht, *stipinewi*, omgebogen aan den stiel en daardoor tegen de richting ingevoerd, v. e. pinaangoot, die tegen de richting der andere noten in groeit. Vgl. *kininwi*.

2. gai (vgl. L. *gai*, *kelidai* en L. *kan*); *menugai*, met de handen zich vasthouden, bv. takken en wortels grijpen, bij het beklimmen eener steele, *anoe be la'e monang*, *menugai ti koloe*, wie niet kan zwemmen moet zich vasthouden (en voorttrekken) aan de randaalijn die over de rivier is gespannen; *tasi nungai*

mboe, de roeispanen haken [(vinden een aangrijpingspunt)] in zee.

pr. t. *danoro* *mboe* *rogai*, meegebracht door varengasten; *magi* *niasi* *oemore*, de opkomende zee spoelt er over; *lima* *era* *ngogemajadi*, de handen maken als 't ware de beweging van roeien (met schepriemen); *ngogei* *ngogemajadi*, roeit, roeit, de handen als haked bewegende.

(*Goemajadi*, uit *gai* met suff. *-adi*, dat in de pr. t. soms *-aka* vervangt.)

gaiboe; *mongaiiboe*, zie 1. *iboe*.

gaigo, zie *igo*.

galmbi, pr. t.

deka *pando* *ndaginibi*, als lanen die in den grond zijn gestoken.

deka *oenta* *ndaginombo*, als schlden die zijn neergezet.

galto (vgl. 2. *gari*), pr. t.

kepa *oleo* *ruima*, ik steek er de hand in, *keogito* *ndio*, ik graai er een weinig in, *masare* *mpogaitio*, langen tijd graaien ze er in.

sakemo *mpogaitio*, moogt ge dan nog lang mij tot u halen (mij roepen, bevelen).

galwo, zie *ivo*.

galja (vgl. *pagadi*); *magija*, fraai, netjes; *mpokogaja*, verfraaien, opsteren; *maio* *pagaja*, haan of kip met veeren die in verschildende richting groeien; *mpogaja* *manoe* *seio*, de veeren v. die kip groeien in verschillende richting (zoodat het is alsof ze in de war zitten).

galjangi (Mak. *gajang*, Boeg. *gadjang*), kris, een bij de Tor. niet bekend wapen; het woord is dus wtsch. overgenomen (toch is er een ritsman *Gingjang*); *mogjangi*, een kris dragen, *mogjangi*, met de kris steken, *ndagjangi*, met de kris gestoken.

galjanta, zie 1. *ganta*.

galjapo, w. t. v. *lati* (vr. schamdeel).

galjo (vgl. *kajo* en Mal. *kajoh*, Nap. *geo*); *mungajo*, zich voorover buigen, bv. als men de handen of de armen uisteeft om iets naar zich toe te halen, zich met de borst op iets toeleggen, zich uitsluitend met iets bezig houden, *mungajo* *maroro* *eroe*, ijverig bezig

zijn met knien opraken, *mungajo* *mombadijo*, zich met de borst toeleggen op rijst stampen, *mungajo* *moganti*, alleen maar zich druk maken met tollen, *mungajo* *magkoni*, zich uitsluitend bezig houden met eten, ijverig, gebukt zitten te eten, *mungajo* *pepe*, het liedje *ngogei* *pepe* zingen, *mampogajo* *anangodi* *ndaoebu*, voorover buken voor een kind dat men in de draagrang draagt; *mampogajosi*, bukkend naar iets grijpen.

ndagajo *mpodajo*, *inosa* *boi* *makoro* (veersregels, tot iem. die eet), leg je met de borst toe op 't eten, opdat je levensgeest niet verfliege.

kanggyo, telkens vooroverbukkende, *nehindja* *kanggyo*, loopen met telkens naar voren schietend bovenlijf, *kanggyo* *rynkow*, ik gevoel mij onzeker, wankelend v. binnen, *kealoengajo*, ver voorover bukken, voorover hangen, bv. uit een venster, zoodat men voorover valt.

pr. t. *goemajo* = B. *gangajo*, grijpen, graaien, reiken.

a) *masare* *mpogaitio*, lang van tasten

b) *manoe* *mpogogemajo*, langdurig van graaien (na lang graaien).

galjoengi, zie *joengi*.

galjo, pr. t., *magyole* = B. *magyole* (hij heeft er naar gekeken).

ndagomajale *toeti*, er wordt naar den sribak gekeken (gezocht).

1. *gala* (vgl. *ga*), deel, aandeel; als voorzetsel: voor, ten behoeve van, *galtoke*, voor mijn, *natina* *galanja*, hij heeft het voor zich genomen, *gala* *ndagoko*, voor mijne vrouw; *mampogala*, bezitten, als zijn eigendom beschouwen (w. t. v. *mampokompo*).

2. *gala* (uit het Boeg. *gellang*), geel koper, messing.

pr. t. *kagala* (Tor. III, 669, 41), als armbanden rammeland; *soloe* *kagala*, een rivier, die als koper blinkt.

galaga, zie 1. *gaga*.

galagat, pr. t. = B. *galagari*.

galagari, syn. m. *wokoro*, de vloerbedekking,

die als tweede laag ligt op de vloerbalken (*unanda*), welke op de huispalen liggen: *woelohi* *metambe* *ri* *tananda*, *galugari* *metambe* *ri* *woelohi*, de onderste vloerlaag ligt op de vloerbalken, de tweede laag rust op de eerste laag.

galagido, hetzelfde als *galado*.

galanji, *goemalajo*, piepen, zoals kuikens. *galanji*; *mongalaji* (uit *mungalaji*, st. *kupi*), met de armen of de vlerken zwaaien of klapwiekten, *mampogalaji* *noe* *anangodi* *galado*, de kinderen zwaaien met de armen (van bijgelschap) over 't geen men voor ze medebrengt.

galapo, iets wat maar los op iets anders zit, bv. een korst, een los stukje, *ane* *ndapalo* *lubo*, *menei* *galapony*, als het ijzer wordt gesmeed, springen de losse stukjes er af.

galato (Nap. id.), PmB., lap foeja die er dof uitziet, gebruikt als slaapsarak; Tor. II, 320.

gale (Ment. *galai*); *mongale* (uit *mongale*, zie 1. *kale*), zich bewegen, zich roeren, de handen aan 't werk slaan, *mongale* *malui*, in beweging komen om te gaan, *mongale* *lalinganji*, zijne ooren bewegen zich, *ne* *mongale*, *du* *sakere*, beweeg je niet, dan komt er een scheur in, *pongale* *ndjo*, het voortgaan, voortwoekeren der ziekte, *pongale* *i* *n* *Ta* *Joite* *pai* *napireli*, omdat T. J. zich moeie gegeven heeft, is 't tot stand gekomen; *mungale*, zich voor iets inspannen, aan iets werken, voor iets zijn best doen, *napingale* *anoe* *bre* *joerjo*, hij heeft zich ingespannen voor iets dat geen nut heeft; *kongale* *monola*, druk bezig met oogsten.

galea (vgl. *galore*); *mugale*, spelen, vooruitrollen.

galado (vgl. *galugilo*, *galayo*), iets wat men aan een kind geeft, om het te sussen, *karawim* *riogju*, *nimi* *da* *korkenika* *siku* *galado*, wees nu eerst zoet, dan zal ik straks iets lekkers voor je medebrengen.

galago; *magalagiti*, overdenken, overwegen.

galaga *ngija* *magalagiti* *ndijia*, van allerlei overweegt hij bij zich zelf.

galambo (Said. [en B. dial.] *kalambo*), soep of bij van rijst, groente, kruiden, vleesch, mte-

ren, vooral gebruikt door zoogende vrouwen, om het zog op te wekken.

galendo (Boeg. *galanrong*), PmB., de ronde, gevochten doosjes die in 't B. *dofet* heeten.

galenge, zie *gengye*.

galenggo (Mak. *gengyo*, schudden), PmB., *maglenggo* *silo*, in een fakkel roeren, om de brandende hars lossere te maken, zoodat de vlam helderder wordt.

1. *gali* (uit het Par.: vgl. *galisi*, 1. *jali* en Tag. *Bia*, *galing*); *mugali*, [schoon], heilig, rein, Chr. in den zin van zuiver van hart; *mampogali* *rejo*, het hart reinigen.

2. *gali*, in *lipa* *gali* (uit 't Mak. *lipi* *gali*), sarak van zeer goed weefsel, blauw en wit gestreept, ingevoerd uit Paloe.

galawo en *galawoe* (vgl. *garawoe*, *garawoe*); *mungallawoe*, spartelen, tegenstribbelen, zoals menschen of dieren die niet willen aangetast worden, heftige bewegingen maken, terwijl men zit te praten, om zijne woorden te bekrachtigen, *mungallawoe* *modjuma*, hevig zich weren bij den landbouw.

galicenggo, zie *gango*.

galingga (Boeg. *galinghany*, Mal. *gelingany*), dezelfde heester als *kale* *manore*, *Cassia* *alana*, Cl. 619.

galisi (vgl. *gari*, 1. *jali*) en *mugalisi*, een plat woord voor -dood-, oorspr. syn. met *poera* -gedaan-, vgl. *koei* *mugali* *boe*, den akker schoonwieden; *kugalisimo*, ga dood, krepeer! *mukugalisimo*, laat hij kreperen! *mompukugali*, dood maken, laten kreperen.

galilwo, zie *liwo*.

galo (Ment. *galas*, Tag. *halu*), 't geen met iets wordt gemengd, *galo* *ngkoni*, wat met de *curuma* wordt gemengd, w. t. v. 1. *boedoe*; *galunja*, P., vleeschspijs bij de rijst, *kini* *pai* *galunja*, rijst met dierlijke oespijs; *mugalo*, op vleeschspijs uitgaan, vischen, jagen.

mugalo, mengen, zich vermengen; *mugalo* *nggala*, dingen vermengen, *baroe* *mugalo* *nggala* *baroe* *muni*, bitteren palmwijn heeft hij gemengd met zoeten palmwijn; *mombogulo*, *mugulo*, zich onderling vermengen; *mupomboguliban*, *mupomboguliban* *rewojara* *pai* *gula*, goud en koper heeft hij met elkaar

vermengd; *sigalo*, onderling vermengd, *ana sigalo*, een gemengd kind (kind v. e. vrouw die 't met vele mannen houdt), *kessigalonyu*, dat wat met iets anders is gemengd.

1. *galoe* (uit het Boeg. *galoeny*), bevoeld rijstveld.

2. *galoe* (uit het Mal. of Boeg. *geloeng*), een bundel rotan, *laoro sagaloe*, een bundel van 10 lijnen rotan, *laoro ndagaloe*, rotan tot bundels gebonden.

galoeny, Amp.; *mogaloeny*, spelen.

galoli, zie *goli*.

gama (vgl. 1. *kama*); *mongama*(s), afwaschen, *mogamasi vetakoe*, hij wassche mijne word, af, *oe ndagamaka tangkoe*, water om den lepel af te wassen.

gamafo, pr. t., grijpen, vastpakken.

gambe (uit het Boeg. *gambere*), gambir, in Midden-Selebes ingevoerd in den vorm v. dubbelseenen; wordt bij de sirih gepruind.

gamberi (vgl. *gambe*), Amp., gambir.

gambi, onhandig, lomp, linksch, *gambi die*, *be loe megomai*, onhandig, niet handig in 't smijden, *pakeny nangkagambi ndjoé*, een zieke heeft zijn arm minder bruikbaar gemaakt.

1. *gamboe* (vgl. *gampoggo*, *kamboe*), ruigte, zoals vezels, dorre schutbladen en derg. aan kokos- pinang- of sagopalmen, steelyes aan de zaaijst, die men verwijderd, opdat de korrels goed in de pootgaten vallen, *gambocny*, allerlei aanhangende ruigte, *inri ndagengamboe*, *gambocny ndajidisi*, *bei to lunde ri wobo mboguo*, zaaijst wordt v. d. steelyes ontdaan, de steelyes worden er af gehaald, opdat de korrels niet bijeen liggen in den mond der pootgaten, *wogengny dja gamboc*, zijn haar zit vol met ruigte, zit slordig door elkaar.

2. *gamboe* (uit het Par., vgl. 1. *gamboe*); *mogamboe*, eene geneeskunst aanwenden tegen schubbeke (scabiosis), waarbij allerlei wrijf-middelen te pas komen, die nog door toover-spreken worden knechtig gemaakt; men heeft dit van de Moh. strandbewoners geleerd; *ma(ny)gamboc*, iemand aan deze kunst onderwerpen, *toe mogamboe mpalangka*,

bare natinyani mogamboe nykalinyu, iemand door de Moh. strandbewoners tegen schubbeke wordt behandeld, hij kan zelf de kunst niet toepassen.

game (Boeg. *gami*), kruidenry, visch, sap van zure vruchten, Sp. peper en wat ook maar gemengd wordt in de sagopap, om ze smakelijk te maken, *doei ndagam*, gekruide sagopap, *taboele pai boere ndagayamka doei*, met blinching en zout wordt de sagopap gekruide.

gamo (vgl. *gomol*), *komo* en *Mugkb. gami*, Tob. *gomak*; *mongamasi*, met de volle hand grijpen en uitknijpen, *kyoekoe anoe ndakoe ndagamasi*, geraspt kokosleesch wordt met de handen uitgeknepen, *mogamasi ero*, onkruid wieden, door de planten te grijpen en in haar geheel uit te rukken.

gampa, uit het Par. (Boeg. *gampo*), Str. B. mazen.

gampari, als toeschouwer bij iets staande, bij iets toeziende, zonder er zich mee te bemoeien, *medandany*, *dja gampari*, je staat er maar bij te kijken, zonder iets te doen, *gampari sangkani toe mampondingka paoe marimbo sedoe*, onbewegelijk stonden de menschen bij 't aanhooren van die harde woorden; *ane ndigampari*, *be da rongu rta*, als ge er stil bij blijft staan toekijken, zal het niet spoedig in orde komen; *dja megampari*, *bata me da ndasoe*, ge staat daar maar zoos stil, misschien zijt ge gekomen om ingezet te worden.

gampe; *kugampe*, dooreenwarrend, krioelend, zich in menigte bewegend, van een aantal menschen, *kugampe toe mecraro*, in menigte zijn de menschen aan 't wieden.

gampi (vgl. 2. *kambi*, *lagipi*, *ropi*, enz.); *nat-gampi*, voor iemand of iets zorgen, vooral door voor hem te koken en zijn huishouden te doen, iets onder zijne zorgen hebben, *anoe kogampy*, *mandi-gampi jakoe*, degene dien ik verzorg, zorgt op zijne beurt voor mij, *mogampi toe madoe a*, voor een zieke zorgen, *ana mdoeloe kogampi*, *da mangpiti ana anakoe*, ik houd het kind v. mijn slaaf in huis, om op mijne kinderen te passen; *i Ine*

mogampi anoe boe, Moeder heeft de groote kraan onder beheer, *mogampi songka*, bevelen in acht nemen.

mogepampi, het huishouden doen, de zorg voor 't eten, enz. waarmaken; *to pogampy*, degene die 't huishouden doet, *banoea mpo-pampi*, de keuken, de hut waar op feesten gekookt wordt; *mompogopampi*, het huishouden laten doen, bv. om 't te leeren.

gimampi, slaaf, slaafin die men in huis houdt en niet op zich zelf laat wonen.

gampila (Mor. [PmB.] *dampila*), mil.

gampili, P., zie *kompili*.

gampire, n.v.e. boom.

gampisani (wrsch. met suff. -an v. *gampi*); *megampisani*, zich laten goeddoen, zonder er iets voor terug te geven, profiteren; *ma-gampisani*, v. iemand profiteren, iemand te kort doen, afzetten; *mombegampisani*, v. elkaar halen wat men kan, elkaar afzetten.

gampo (vgl. *gimpo* en Mal. Tob. Tag. *kampo*), w. t. v. *banoea* (huis).

gampoe (vgl. *kamboe*, [1. *gamboe*]), de baleinen of penen die in de harige vezels van den suikerpalm gevonden worden; *mompogopoi kamboka*, uit de vezels v. d. suikerpalm de baleinen halen.

gana (Mak. *ganu*, Jav. *ganyu*, Mal. *ganyu*), genoeg, voldoende, *ginawo*, 't is al genoeg, *gina sambocya*, een volle maand, *gina sudow*, volle 100, *ganu sanjowu*, ten volle 1000; *kagananjamoi pai maka bare eno koerangan*, daar het genoeg is, doe ik er niet meer bij; *mompokogana*, volledig maken, genoeg doen zijn.

ganasa (wellicht 1. *guya* met inf. -an-), pr. t. = B. *garrango* (krokodil).

diga katind boerya, de zee waar de krokodillen verblijven.

karonloga noe ginaga, waar de kraaijms zich ophouden.

Ganda (Mak. *ganrang*, Ngadi. *gintang*, Mal. *gendang*), trom, de grootste soort, die in den dorstempel hing en bij vaste gelegenheden werd gelagen, Tor. I, 241, 374, II, 380, 381, atb. Tor. Atl. Hfdst. Muziek, en N° 56, *moganda*, trommelen, *moganda*, voort-

durend op de trom slaan, *poganda of ganda mposae*, onvermoed op de jacht, *ganda mposani*, barstochtelijk in 't knutschoppen, *ganda mporonga*, de eene vrouw na de andere trouwende (het trommelen wordt uren achtereen, met grooten jier gevolgd).

mangyundaka, naar aanleiding v. iets trommelen, *toe ndasjoe ndagayundaka*, voor iemand wien de kop is geseld worden de trommen gevoerd (op het feest der wijding v. d. kop), *mangyundaka*, doen trommelen, een feest waarbij getrommeld wordt aarrichten voor een zieke, *toe madoe a ndapoganda*, voor den zieke wordt een feest in den dorstempel aangericht.

Gande; *moganda*, syn. met *mogya*, mooi, fraai, sierlijk.

Gandisi (uit 't Boeg. *gendisi*), wit katoen v. goede hoedanigheid.

Gandje (Mak. Boeg. *gandjeng*), Todj., wilde sirih-soort.

gandjoe (uit het Boeg. *ganjo*), gewonnen (bij 't dobbelen).

Gando a, een knolgewas waarvan de knol zich vertakt, alsof hij armen of beenen had, vdr. ook over 'twee menschevormige knol, *gend*, aangeplant, doch niet zeer smakelijk; *kruipplant*.

ganga (vgl. *ganggo* enz., 1. *rangga*); *moganga*, vol gaten en scheuren, *moganga karuba*, *pogampai*, *nakangka lokya*, het jakje is vol scheuren, 't is overal gescheurd, de dorren v. frambozen hebben 't gehavend; *nut nuyungguli*, havenen, toestakelen, scheuren, *manganga koro manoe*, *nyungguli ngkonken*, het lichaam der kip is gehavend, een kiekendief heeft het toegestakeld, *mangunguli anungu*, *sampoe ndalung*, *sampoe nyupiti*, *simboto engu*, zij greep haar kind met de vingers bij zijn heele oor, in zijn volle wang, bij zijn geheel neus; *nyungungu*, om er gaten en scheuren van te krijgen, vol gaten en scheuren, *nyungungu ndugandurulu ranoe*, het varken is zoo dikwijls gesperd, dat het vol gaten zit.

Tog. *gunguli*, krekkel (vgl. *lunten*).

ganggaewo, zie *gaeco*.

ganggalwo, zie *iro*.

ganggajo (omzetting v. *gajunggo*, met inf. -*ij* uit *ganggo*); *meganngajo*, naar iets grijpen of reiken, *meganngajo mperonee*, grijpen met horizontaal uitgestrekte arm, *meg. mpekeute*, grijpen met naar boven gerekte arm; *meganngajodesi*, naar iets reiken, *maoe koeja-ngajo*, *be kwerata*, al reik ik er naar, ik bereik het niet.

ganggali, zie *gangga*.

ganggalwo, zie *iro*.

ganggana (Boeg. *gégé*), haastig, vlug, weldra, *ganggana katowoe ngkasebi*, cassave groot vlug op, *ang ganggana toae moepoe*, *da ronga mangloni kita*, als de kookster vlug is, zullen we spoedig te eten krijgen, *ganggaramo komi moepoe?* zijt ge al bijna klaar met koken? *ganggana gaga pompoepoe*, het is al te vlug gekookt, *ganggaramo da kaeendjoe*, *mbore baroe*, *bepa sato ndalepasi doe*, weldra zullen de snijkerpalmtrechten verrot zijn en de bloekolf is nog niet eens afgeschild, *toae moepoe* (vaak z. v. a.: het eten is gaar); *ngungungangranyu*, zoo 'vlug mogelijk; *mangpakanyangranyu*, zorgen dat men opschiet, voortmaken, zich haasten.

ganggarri; *gengungari*, krijshen, gillen, gonzen, *goemangari boki*, *mangpemberrangpi lumbata*, de apen krijshen, terwijl zij met elkaar vechten om paddenstoelen, *goeoenanguri ngodo*, 't beryg gonzen v. muskieten.

ganggaropa (eigl. *ngungangaropa*, in pl. v. *ngaroropé*, *ngkaroropé*), zie *roga*.

ganggo (vgl. *ganggajo*, *gangga*, *gongga*, l. *gunggo*); *kangkka*, *kongkka*, *kongko*, enz.; *mogango*, de hand in iets steken, met de volle hand grijpen, bv. als men naar visch graait in de modder (*meroo*), *mogango sio*, kokende hand met de hand grijpen (gedoosdeel, Tor. I, 175, 259), *poengango* „grijper“, w. t. v. *kolu* (schepelpeel); *malngajunggo*, iets met de hand grijpen, in iets grijpen, *baré malngajun*, *waboa da magango koea moko*, het is niet geoorloofd dat een slaaf in de hand steekt in den kookpot v. e. hoofd (met hem trouwt);

tegangyaka witi ri poengajunggo, de voet is in een gat komen te steken.

kungungyo sio setoe, *oeengajyia werau*, *moejangungyo*, je bent aldoor maar aan 't grijpen, al wat je vindt probeer je te grijpen.

ngungungo, *wongungungo*, *soelohi witi ri polalamba uluna*, *kakoe ndoe*, roef! daar kwam de voet te steken en zich te wonden in een hol in den grond, waarin dorren waren; *sigalangnggo*, in elkaar grijpend, dooreengeward, in de war, bv. een touw.

garunggo, krokodil, wdl. „grijper“, *garungyo sa'e alima karamanja*, *moeli utaoe si'a*, *ndajonghau*, *sa'e aopo karamanja*, *nije be-re'e*, sommige krokodillen hebben 3 teenen, die stammen van menschen af en worden grootrader genoemd, sommige hebben vier teenen, die zijn niet aldus; *kengarungyo koon mPasu*, in de Poso-rivier zijn veel krokodillen; *moggarungyo*, doen als een krokodil, krokodilte spelen.

1al. *igungyo*, schepelpeel.

ganirwa, pr. t. = B. *oera*, bijl.; *meganirra*, de bijl. haatren.

gangska (uit het Boeg.). Str. B.: *peungyika*, degene die bij een hanengevecht den inzet bepaalt; *mompungyika*, bij een hanengevecht den inzet bepalen.

ganoe; *mungganoe*, kruipen op handen en voeten, *mungganowu amungyoti poi barépi melindja*, het kind kruipt al, maar loopt nog niet, *maambo bamea*, *dja ndipulitika mpeungame*, het huis viel om, het werd slechts kruipenderwijze verlaten; *mangungganoei wa'a*, een vrouw bekruipen; *mantungganoei lagina*, een het besluipen, kruipenderwijze benaderen.

ginoeti; *maganoeiti*, knippen en optrekken, uitrukken, *maganoeiti woejengaja*, hij trok zijn haar uit, *podo woeje maue maganoeiti lue nggoe*, *be mado koroya*, de marter beet slechts de veeren der kip uitgerukt, de kip zelf heeft hij niet gekregen.

ganoewe (vgl. l. *oeer*), pr. t.; *ngganoeer*, *sranganoeer*, een deel, deels, enkelen, sommigen; *maganoeer*, *paralli m. mangjod e*, scheiden, uiteengaan, zich splitsen; *poeganoeer*, scheiding.

santjoe' da mumpri, een gedeelte moet wachten.

sungganoeer da mounle, een ander deel moet beengaan. (Tor. III. 692. 77 v.)

a) *ngganoeer ndoepesika*, een gedeelte spuwten ze uit.

b) *njoae gili ri runda*, een ander deel gaat naar binnen.

a) *mogngkor mumpjoe' njoala*, de berg van de scheiding der wegen.

b) *poeganoeer ntanga ndara*, de splitsing van het luchttruim.

1. **gantala** (vgl. l. *roula*, *renta*, l. *genta* en Nap. *gantla*, gescheurd); *maganla*, *gi* van weefsel zijn, zoodat men er doorheen kan zien; *mogntu ale mangka*, *santjera madja amo*, *maka moera*, *wa kepamboeoe*, het longenweefsel is *gi*, met een scheur is het bedorven, want er zijn openingen in, alsof er insecten in zitten.

mogntantu, *gi* v. weefsel, zoodat het doorzichtig is.

2. **gantala**, *mogntalaka*, ordelijk toerichten, verschillende dingen huare plaats geven, dit hier, dat daar leggen of zetten, *talirawana to mogntalaka*, de huisewoners zijn het, die de dingen hunne plaats geven; *linggum ndipogntalaka pangkuni*, voor de gasten plaatst men de spijzen waar het behoort (in mandjes, bakjes van bladeren, op schoteltjes, enz.); *mogntalaka renyko mumpkoni*, het eegereedschap klaar zetten, *mogntalaka wata mbuyaso*, *naara unaka ri bingka*, hij deed de vleeschspijzen in het eegere, hij deed de verschillende soorten in verschillende mandjes.

gantali (vgl. *atoli*): *mogntalali*, kijven, er maar op los praten, *kintanja ombu*, *mijje mungntalaka*, zijne rijt was aangebrand, daarover heeft hij zoo aangegaan; *bangynatiti*, kijver, kijfsteer, iemand die versond een grooten mond heeft.

sampungantalinga, iemand met wien hij kijft; *mombungantali*, met elkaar kijven, *sampombungantali*, degene met wien men oret en weer kijft.

gantate, zie *tate*.

gantimo (Nap. *miti*), pr. t. = B. *kwerwipi*, mand v. rotan, om bv. kippen in te voeren of op te bergen; *pagantidie gantimo* (Tor. III. 688. 286), draagt de rotan-mand aan een band over den eenen schouder.

gantiji (Sang. *kusing*, Boeg. *Mal. gasing*; vgl. 3. *kusi*), tol, Tor. II, 389. *gantiji oela*, een lage tol, *gantiji munggo*, een lange tol, *gantiji boera*, een korte tol; *mogantiji*, tolleren. Tor. II. 389. afb. Tor. Atl. N. 57.

mangpangji bangke toae ndalanti, een hooggeplaatst iemand gebruiken om invloed of dwang uit te oefenen, door zich op hem te beroepen of met zijn ongevoege te dreigen (met een grooten tol kan men de tollenzijner makers uitgoeten).

gantjoeet, pr. t.: *djamo mangpangantjoeet*, *paralli m. djamo mangpanghoeet* (dat hij vliege als de wind) (MS.)

gantoe-gantoe, een doornige krimpplant, die aan 't zeesstrand groeit.

gantole, of *gantole*, zie *tote*.

gaoe (Tonimb. Saag. id., Boeg. *Mak. gaow*, Tag. *gawa*; in de Tomim. t. is *gaoe* z. v. a. *amor*, 3. *qwo*), handelwijze, optreden, meestal in ongunstigen zin, ongeluk, onheil, *gaoe mposidiorowoe*, omgangsamantieren, *gaoe utaoe setoe*, de streken, de verkeerde handelwijze van dien man, *melindja nakono gaow*, terwijl hij liep is hij door een ongeluk getroffen, *hwi mupaso kowra*, *da gaow dijaga melindja*, laat er geen kookpot breken, dan komt er ongeluk op reis, *gaow ngkarorowoe*, levensomstandigheden.

mangpogowoe, hetz. als *mangpogin*, doen, verichten; *mangpogowoe*, beleefd optreden, goede manieren toonen.

gapasi (door het Par. uit 't Mal. *kupasi*), ka-toenen draad, naagaren, *gapasi milihoe*, garen in klauwenzjes.

gapiti (vgl. *rupi*, *gumpi*, enz.); *djo'a mogapiti*, kwalen, ziekten, pijn die tegelijk een zekke persoon aanasten, *mogapiti mawo ndingja*, de overleggingen knoopten zich aan een in zijn hart, *hoew ndingja mungapiti lai rangaja*, zijn wantrouwen vernemingsvuldigst zich in zijn hart.

gapoe (Mal. Boeg. *gapoe*), Sang. *kepoe*), een klimplant, die ook tegen boom en opkruip, met roode bladeren, groeit alleen op moeras-igen grond; bladeren en spruiten worden gegeten; de stengels zijn goed om mee te binden; [gapoe *nasi*, zie 2. *doodoe*].

1. **garā** (Barisgarā, naam, vgl. B. 1. *ngaja*, enz.); *magara*, *magarā*, *magarati*, -si, iemands naam noemen, om hem te krenken; *banja jakoe da moegara si ngakobongo*, ge hebt mijn naam niet zoo maar te noemen; *banja inje lo onja*, die *garasija*, dat is haar naam niet, 't is maar een spottam voor haar.

2. **garā**, in *boers garā* ('t Mal. *garām*), ingevoerd zout.

garagadi (uit het Boeg.), zaag; *magaragadi*, zagen; ook het lareeren v. e. schip wordt *magaragadi* genoemd.

garagā, zie 1. *gaga*.

garangangi (vgl. *garongangi*), karaalsteen, aldus gena. naar de uitsteekels en de gaten die er in zijn. Zie ook *garongdangi*.

garanggo, zie *ganggo*.

gara, zie 1. *ra*.

garawoe, zie *garawo*.

garogē, zie *gogē*.

garogga, zie *gengga*.

garī (vgl. *galis*), uitdrukking van leedvermaak, nu voel ge het eens, lekker! *garisi*, *garisi*, *garisi*, *garisi*, dezelfde bet.

gariswō, zie *galiswō*.

1. **garō** (vgl. 2. *roga*, [2. *rongga*]), bamboestruik (gewl. *lobato* of *wogo wogoe*), aan het eind gescherp, opgericht bij plaatsen waar zich vleermuizen ophouden, opdat deze er met hunne vleesghuid in blijven hangen; *magaro loka*, bij een pisangboom zulke bamboe-spielen planten; *ndagaro loka*, *ndagaro loka*, *ndagaro loka*, *ndagaro loka*, bij de pisangboomen worden bamboespielen geplant, om daarmee vleermuizen te spijzen, want de vleermuizen worden gespiet.

manpogigaro, veel tegelijk in de handen hebben, met allerlei belast zijn, zoodat het van alle kanten uitsteekt; *manpogigaro rōngko mepogigō*, allerlei dingen tegelijk dragen; *boada ndarunggi*, *balara njiembā anja nda*

poligaro pai anoe njiembā anja, buffels worden tezamen vervoerd (door één man, die op één der buffels zit), 't leidsel van een anderen buffel en dat van nog een anderen worden bij elkaar (met dat van den bereden buffel) in de hand gehouden; *rē anoe nakōjo*, *rē anoe nakōjo*, *rē anoe nakōjo*, *rē anoe nakōjo*, *rē anoe nakōjo*, hij heeft een last op zijn rug, een op zijn schouder en een in de handen, hij is erg met allerlei beladen.

2. **garō** (vgl. *gero*); *magaro*, uitgemakt, v. e. twist, beslist, v. e. zaak; *magaromo paoe nda gombo*, de zaak waarom beradslangd werd, is uitgemakt; *nakagaro ndio a ri roja*, opdat de inwendige ziekte verdwijne.

garogga, zie *gogga*.

garopepe (vgl. *roempoe*, *roepoe*), vuil, afval, stof of fijne deeltjes van iets; *garopepe nina*, insecten, allerlei kleine diertjes, die geen afzonderlijken naam hebben; *garopepe nlar*, ongeacht volk, nietswaardige lieden, uitvaagseel der menschheid; *kegaropepe*, met vuil of afval er aan.

garosoe (uit het Boeg. *garosoe*); *magarosoe*, glad strijken, om iets te doen glanzen, bv. een hoofdloek met een gladdescheip; thans meestal: strijken m. e. strijkijzer (*jogarosoe*); *badjioke da moegarosoe*, strijk mijn badje eens voor mee; *manpogigaro salina*, iem. vragen een broek te strijken.

garongga (vgl. ook *garongangi*; *garongga ndagopa* (vgl. 1. *garo*), puntige bamboestaken, die men opstelt om vleermuizen te vangen; *magarongga*, *magarongga*, met uitsteekende punten, met groeven en gaten, *waror waror garongga*, een steen met uitsteekels en daarners groeven en gaten, *magarongga ri ra larwenti*, het is vol met uitsteekels en groeven, zooals een placenta, *magarongga ri le' enja*, *maria larwaja*, zijn hals heeft allerlei uitsteekels, er zijn vele litteekens op; *magarongga roja*, bekommerd van hart.

garopo, Pmb. = B. *garopoe*. **gasa** (vgl. *rasa* en Mal. *basah*, enz., IN.), mannelijk zaad, *gasa leri*, witte vloed bij vrouwen, *gasa ngertjemo*, je sperma, *gasa leri* (tot vrouwen), veel gebruikte scheid-

woorden, *gasa ntar setor*, die beroerde vent, *gasa i njiema anangoti setor* wie is de vader van dat kind? In boosheid verhoogt men wel eens een deel v. e. woord door *gasa*, bv. *aa*, *kutigasa*! (voor *kutirango*), *ba*, wat een lawaai! *kagasa*, aldoor aan 't schelden; ook hier kan *gasa* voor een andere uitdrukking v. wrevel staan, *ma i kanu*, *dja kagasa siko silao*, kom dan toch hier, je staat daar maar te zaniken.

metigasa, schelden, 't woord *gasa* gebruikt, *jakoe dja metigasa*, hij heeft me maar beschimpd.

gasi (vgl. *ngasi* en Boeg. *gati*); *magasi*, vlug, gewind, goed met iets kunnende omgaan, jverig, goed gezond, *magasi melindja*, vlug in 't loopen, *magasi mangkon*, flink in het eten, *magasi mejarat*, spoedig overgaande tot schelden; *kagasi*, snelheid, vlugheid, jver, gezondheid, *djimo kagasi*, *poi kerkatere*, ik heb 't alleen aan mijne vlugheid te danken, dat ik in 't leven ben gebleven; *taligasi*, vluggerd, flinkerd.

1. **gata** (vgl. 2. *matā*), gezegd v. visch die nog rauw is en nog niet droog, *dwo ndakoni gitta*, *sa'e nuluhandasi*, jonge vischjes worden rauw gegeten, gedeeltelijk worden ze in bladeren getrookt, *si' baor gittunin*, *ngai sunjima lumba ndakoni*, hier is visch die nog rauw is, ze begint juist even droog te worden, daar ze in de zon is gedroogd.

Amp. *gatu*, sagemel.

2. **gata** (wellicht verand. v. *gasa*); *magata*, *joetow*, aldoor den naam v. e. ander noemen; *magata to'o inorja*, hij sprak aldoor den naam zijner moeder uit.

3. **gata** (uit het Boeg. *gata*), w. t. v. *gambir*.

gatae; *manngitaw*, schelden, vloeken, kracht-woorden gebruiken, *manngitaw mo'ngitaw*, *ku' wa* waarom zijt ge zoo aan 't schelden?

gawe (Mal. *gawati*, Ngadj. *gaw*, Bim. *gaw*, Jav. *gawe*), doordrenkt, zooals het in laar en Onda werd gevierd (Tor. II. 127—142), syn. m. *tenge*; *magaw*, dit feest vierend; *magaw*, tijd, plaats, wijze van dit feest vieren.

gawego, pr. t., penis, *boi mentjogi gawego*, opdat niet de penis veroorzaakt kome.

gawī, wat men overplant, bv. jonge planten van tabak, rijst, Sp. peper of andere planten die men ergens vindt en bij zijn aanplant in den grond zet; *magaw*, overplanten, *magaw*, iets overplanten, *jakoe ndagaw i onja ri jopo ri podjiman*, een *jakoe*-boom wordt uit het bosch op den akker overgeplant.

gawoe (vgl. *rawoe*, *ramoe* en Mal. *rubon*).

Bia gabon, *Mong gabon*, *Toutm*, *kimbun*, wolk, biz. een donkere wolk; *magawoe*, *magawoe*, grauw, nevelig, blauwgrijs; *magawoe*, zich onzichtbaar maken, door toovermiddelen (*sigawoe*) aan te wenden, bv. de droge beenderen v. e. kraai (den zwarten vogel); *ndasigawoe onja*, *boi djiya*, men doet den regen verdwijnen, opdat hij niet kome.

pr. t. a) *Opo ndati soelo ando*, Grootvader, die in de zon woont.

b) *ri jogarow ntabaro*, waar de sagobomen in grauwe menigte groeien.

c) *Opo ndati soelo mboela*, Grootvader, die in de maan woont.

d) *ri jogarow inorja*, waar de pisangpalmen in nevelige menigte wassen.

e) *djimo hangy gawoe*, het zijn slechts kokospalmen van wolken.

f) *djimo loja moko*, het zijn sterftis pisangpalmen van nevels.

ges (vgl. 1. *ra*); *gati*, *tiati*, hoog zwanger; *wrsch. bet. gati*, op 't punt v. doorbreken.

pr. t. *hara da magaw gawoe*, missechen kunnen we de wolken doorthoren.

hara da magaw gawoe, missechen ze met de lansen doortreken.

hara da magaw gawoe, missechen ze een tooverespreuk uitspreken.

magaw gawoe gawoe, en op dan daur de wolken doorthoren.

magaw gawoe gawoe, de zwevende wolken doorthoren.

longpeli magaw gawoe, tooverkruiden om de wolken uiteen te halen.

geda, zie *ganda* en *konta*.

gee (vgl. *der* en Boeg. *lee*), uitroep v. ver-

wondering; *e ge'e i ne ge'e, papa ge'e, bole ge'e!* wel verbaasd!

gege (vgl. *gege*, [dege]), het huisje dat den wind der blaasbalgen naar het vuur brengt (een bamboe-kokerij, met klei omgeven). Tor. II, 345; *lana gege*, kleine klei; *mangege*, modderig; *nattig, magge djeja*, de weg is alijkerig; *ane mandoe be da magge?* als men baadt, wordt men dan niet nat? (moet men niet de gevolgen zijner daden dragen?). *bat'e ge'a mada madoe, naga magge*, de doerans zijn nog niet rijp, ze zijn pas vochtig.

monggegi, bestrijken, invrijen (met vocht of iets anders), baden en afwassen, de tanden vrijen met tabak, als men sikh heeft gepruimd; *meggegi*, syn. m. *meweso*; de handen wassen vóór het eten; *manggegi*, bestrijken, afwrijven, *manggegi labo*, een kapmes schuren, blank maken, *oe' lemo poi rangi maggegi karadany*, zijne lans heeft hij blank gewreven met citroensap en zand.

garre, sagopp, besproeid en gemengd met groentjes.

Amp. *gege*, alijc.

gegeri (Boeg. *gege*, Mal. *kitiri*); *manggeri* *injisi*, de tanden aan de randen gelijk vijlen m. e. steen (Tor. II, 79); *manggeri*, eene tandvijling verrieken; *wake manggeri*, de steen waarmee dit geschiedt.

sagegi, gelijk *gegi*, gelijk *jaoe ruluu sioe sagegi*, die beide woorden zijn gelijk; *manggegi*, tegen elkaar strijken, zooals menschen die tegen elkaar aandringen.

gego (Mor. id. boren, Boeg. *gego*); *mogeyo*, een godschoedel houden, waarbij de partijen elk eene speer om 't diept in den grond staken (Tor. I, 45, 175), eig. met wikkelen en duwen in den grond wurmden; *mogeyo tue buaki, talano*, dit godschoedel verrieken om zijn recht te bewijzen op een slaaf, een buffel, een sagopalim, *kajije ndagayo ri rangi*, de stok wordt met wikkelen en duwen in 't zand gewerkt, *doeanya ndagayosi*, naast de prauw worden een of meer stokken in den grond gedruwd, om daarmee het afdrijven of het wegzemen te verhinderen; *kegego, legayaka*,

verehoven; *igeyo*, lans die bij het godschoedel werd gebruikt (afb. Tor. I, 177).

monggego, *menggego*, zich voortschuiven; *kikole*, *be nakoto meindja, dia monggegi*, hij is rheumatisch, hij kan niet loopen, hij schuift maar (eerst met de eene, dan met de andere bij) voort; *tabaro menggego, tepego waindjo* *oe, naga waindikoe woinja*, de sagopalim schuift over den grotd. (groot-eerst eene eindje horizontaal), schuift ginds heen en daarna gaat de stam naar boren; *doela monggego*, een koperen bord zonder voet, dat dus niet loopt, maar voortschuift.

gelata (vgl. *djilata* en Jar. *lateng*, Mal. Boeg. *ladatang*, Mal. *djilatang*, Sang. *engpalang*), brandnetelboom, Laportea, sp. (Cl. 1987), *gelata mowjia*, een kruipplant met groote bladeren, *g. mukajio*, een groote boom, met kleine bladeren, de stam is ruim zoo dik als de dij, het hout is zacht en onbruikbaar, om de jeukverwekkende kracht wordt het gebruikt in de *oeroe* (zie l. *oeroe*); beide brandnetelsoorten worden gekauwd bij zekere onttoeringengebruiken (Maas 75, 133); *taoe nassi ngelata, meniti jayja*, als men door brandnetels wordt gestoken, doet 't vung pijn.

gele (Mal. Boeg. id. „kittelen“, Mal. *geli*, id. Bob. *geleny*, Sang. *leyn*, Bent. *loyni*). Neger. *chete*; (vgl. *djete*), lach, gelach, *uwoe gjetebow*, ik moet lachen, mijn lach zit opgetropt, *maw kowdosakata, da lo'ie gjetebow*, al onderdruk ik mijn lach, hij ontzapt toch; *mogyle*, lachen, *mogyle apoe, mangogyle njoba*, het vuur lacht, het schiet ineens vonken; *kupyle*, aldoor lachende; *buyle*, lachbeek.

mangogyle, doen lachen, noodzaken te lachen; *mangogylek*, lachen om of tegen uitlachen; *moglesi*, trachten aan het lachen te maken.

stimpogyle, „tegen elkaar lachend“, een kruuid waarvan de bladeren worden gekauwd tegen heescheheid.

geli (vgl. *eli*, *bali*, *uati*), ongelijk, onevenredig, in niet gelijke deelen, *ndatia geli*, 't is ongelijk verdeeld; *ndageli, ndaglesi*, 't wordt ongelijk verdeeld, *ne' sio mangpelia, dja moegeli*, niet gij moet het verdeelen, gij maakt de

deelen ongelijk; *ndagayeli nobo njikjokow, ndatimbonji*, de bovenste kleine helft van de kokomoot wordt er afgenomen, de dop wordt er afgenomen.

ngeli (vgl. *ngerti*), zeer, erg, *mudja u ngeli*, zeer slecht, *madago ngeli*, zeer goed. 1. *gelo* (vgl. 2. *elo, djelo, lelo* [en Mor. *ngjelo*]), of *to gelo, to ngjelo*, w. t. v. *nguraw*, kar, en v. *langgi*, marter.

2. *gelo* (vgl. *mbelo*, *velo*); *kangjelo*, gloeiend, *kangjelo koromoe*, je lichaam is heet, *kangjelo apoe*, het vuur gloeit, *jalo ne' e moe'soni, mo'niyini da kekangjelo ndajakow*, je moet me niet opstoken, je weet dat mijn binnenste dan gloeiend wordt.

pr. t. *roendoe ri batoe njiangjelo*, gekomen aan den gloeienden steen.

gemboe (vgl. *ruboe*), een volwassen bok, aldus gend, naar zijne lange haren, *salam gemboe*, een lange broek; *manggemboe woyojanya*, zijne haren lang over het voorhoofd laten hangen, *koemwenja manggemboe*, hij laat zijne draagsmang lang over zijn voorhoofd hangen.

geme (vgl. *dieme, leme, gome* [enz.]); *monggemw*, v. weke, indrukbare dingen, meegeren als er in geknepen wordt, lillen, op en neer gaan, *munggemw tarija, osomo*, de mangga is al geheel murw, ze tot al; *kunggemw*, op en neer gaan, als er op gedrukt wordt, *kunggemw bisaw*, de puste gaat op en neer (is zacht), *kunggemw benyo baewa-kelobonja*, de billen v. d. buffel lillen, zoo vet is hij; *munggemw*, voelen of iets zacht is, er op drukken om de zachtheid te beproeven, *munggemw tarija, maw ntae manggemw*, de mangga is al zacht, als men ze betast voelt men het.

gempe (vgl. *kempe, lepe, rempe, jempje*, l. *tempe*, *tempe* [enz.]), zich niet verheffend, niet optijgend, min of meer plat, *gempe atu banawa*, *be merubowow*, het dak van het huis is laag, 't rijst niet hoog op, *doeanya gempe*, *be merubowow* (ondersta), een lage prauw, waarvan de voorscheven niet oploopt, *gempe jempjini*, *be niant tindja pedatindja*, zijne woorden zijn vlak, zijn antwoord is niet pakkend.

genda (vgl. *keda, ngjeda*); *gendu* of *gendu*, opgezwellen, v. e. dik lichaam, biz. v. v.

zwangere (vgl. bijzonder, ongewoon, met verdraide houding), *gendu komponja, banawa*, haar buik is opgezwellen (is niet zooals anders), ze is zwanger, *genda baewa seter, kebawia rajanja*, die buffelkoe is beest, er zit een buffel in haar buik; *kayenda*, steeds maar gezwellen.

gendjoe (vgl. *gendjoe* enz.); *gendjoe ndaja*, wat de gezindheid verschuift, boete voor bedrediging v. e. hoofd.

gennga (vgl. *gengngati*); *malanga jengnga, mengngati*, iets uit elkaar werken, een gat, een ruime maken in iets, door de bestanddeelen uit elkaar te dwarsen, *kaji mengngati mbawoe*, de varkens hebben de heining uit elkaar gewerkt, *oba mangngati wawoe*, knut dat de rotsen uit elkaar doet springen (dynamiet), *ndagengngati lina, kajije ndagengngati*, *ndapallia jalo'iti*, de grond wordt uit elkaar gehaald, met een stok wordt hij uiteengewerkt, om er toovermiddelen in te leggen, *ndagengngati bola kodi, nakobangje*, de kleine opening wordt uit elkaar gedruwd, opdat ze grooter worde.

mengngata wawoe ri bontjo, de varkens morrelen aan de heining, probeeren een gat te maken; *teyngnga, kengngati*, uiteengewerkte komen te worden; *jengnga*, een stok of stak waarmee men iets uit de woegen ruikt, *ndu jengnga mbajo* (zoja *ndu jengngak*), met een bamboesmaak is 't uit elkaar gewerkt; *mengngata*, uit elkaar gehaald, *mengngata uia*, de dakbedekking is uiteengewerkte.

mengngata, begraven, betasten; *mengngata wawoe*, den sikh-zak betasten, in den sikh-zak grabbelen.

genne (Mor. id.); *mangngata*, omgewoeld, omgewerkt, br. door talrijke voetsporen v. menschen of dieren, *mangngata tana, mangngati mbawoe*, de grond is omgewoeld, de varkens hebben hem omgewerkt; *mangngata*, woele, onrustig, biz. v. mannen en vrouwen die zich tegenover de andersseke niet bedand kunnen houden, grijkkelijk, zich aan de andere seke opdringend, *mangngata*, alhoor heen en weer gaan, zich onrustig gedragen, *mangngata tana*,

mohitake wakanya ri witi mbaji, de varkens loopen steeds heen en weer, hunne sporen vormen een geul langs de heining.

gimngeri, *Li to gimngeri*, P., de 13de dag der maan-maand, een verbodsdag voor den landbouw; wie op dezen dag op den akker werkt zou gekweld worden door varkens die zijn veld zouden omwoelen. Tor. II, 286.

Amp. *mogngery*, schaterlachen.

p. t. *ngngngeneu*, verlangend naar huis (*bamou*), onrustig door heimwee.

geno (uit het Boeg.), een amulet, die als een halsketting (Boeg. *geno*) wordt gedragen. Vgl. *sanngeno*.

1. *genta* (vgl. 1. *ganta*, 1. *ranha*, *renta*), versleten stuk, oude lap, vol, *genta baso*, een oude draagmand, *genta ngopi*, vol v. e. sarong; *magenta(s)*, losgeraakt, versleten, met gaten en schuren, *magenta pondjao ngkardakto*, het maaisel v. mijn jasje is doorgeleaten, *magenta ala*, de dakbedekking is versleten, vol gaten.

2. *genti*, Amp., w. t. v. *menjo* (gembouffel).

genter, Tog., kuit.

genjoe (vgl. *entjoe*, *isoe*); *megenjoe*, opschuiven, v. zijn plaats gaan; *tegenjoe*, *tepenjoe*, *nuka*, verschuiven; *magenjoe*, iets verschuiven, van zijn plaats brengen.

gento, in de uitr. *gento lambara*: een wanbetaler, wiens schuld zijn schuldeischer int door van een derden man (met diens goedvinden) de buffels weg te halen (*metambari*), moet dien derden man de weggehaalde buffels vergoeden en er nog een bij geven; die buffel heet *gento lambara*.

gentoenga (vgl. *ginteneu* en) Mak. *gentenun*, Lal., een hanger v. slar-blad gevlochten, om aardewerk in te hangen.

gees (vgl. *beuri*); *mugeri*, uitboren, met een borende beweging uitsteken, *da kegeori matimoe*, ik zal je de oogten uitsteken, *enjo ngjeru ngugeri*, de ribbel op de zwaard-scheede wordt uitgeschoord (er worden gaatjes in gemaakt); *tegeri*, in borende beweging geraakt.

mohingori, in verstoordheid gebruikt voor *manjont* (ken), op dezelfde wijze als

mohinabentesi (zie 2. *bente*), om iemand toe te wenschen dat hem de lever moge uitgesloeken worden voor zijn onbehoorlijk eten; *tobina-geori* = *tobi*, poepen.

gere, Pmb. = B. *geri*.

gere, *ma(g)gere*, bestrijken, inwrijven, insmeren, *ngere mboeri tongja*, hij smeerde zijn gezicht met hontskool in; *po(g)ereu ntae ri kadjo'e anja*, hoe men in zijn ziekte door een ander met wrijven wordt behandeld; *mopgere*, het lichaam v. e. zieke bestrijken, om er uit te halen wat anderen er ingetooverd hebben (Tor. I, 255, 398), *to po(g)gere*, iemand die deze kunst verstaat.

pangere, was, afkomstig v. wilde bijen, *pangere sadopi*, een stuk was; *mepangere*, op was uitgaan; *mopangere*, was voortbrengen, *mopangere sarase pai be ndapjip-nyere pangere*, de kleine bijen brengen was voort, maar hunne was wordt niet gebruikt; *mampangere*, met was bestrijken, *goema ndapjipnyere*, een zwartschede die met was is bestreken.

metagere, *mewagere*, zich strijken, zich wrijven tegen iets.

geri (vgl. *geru*), *geri mata*, oogwul, slapers in de oogten; *w'e mugasi manjonyu bawli*, *da kegeri matimoe*, prima niet veel *boeli-basi*, dan krijgt ge veel slapers in de oogten. *gero* (vgl. *keru*, [2. *garu*] en Bad. *geru*, uiteenhalen, *keru*, losmaken); *mugero*, uiteenvallen, uit elkaar gegaan, vernield, *mugero taw*, de menschen zijn reeds uiteengegaan; *metugeryeru*, uit elkaar halen, vernielen, *mugero taw*, uit elkaar halen, vernielen, *mugero taw*, vernielen, *mugero taw*, vernielen, mijnne heining is vernield, de buffels hebben ze uiteengehaald.

geve (vgl. *eso* [enz.] en Mak. *giciri*); *mut ngjigere*, inwrijven, schuren, *sweri mugjokeu sula-parya*, met hontskool schuurt hij zijn pinaagdoos, *mugje laboryja*, *ketajura*, hij schuurt aldoor zijn kapmes, 't is roestig.

mepogere, *metagere*, *mewagere*, zich wrijven, zich schuren, *metagere nggere ri witiok*, de kat schuurt voortdurend langs mijn been. *geso* (vgl. *eso* [enz.], Boeg. *geso*); *met(ngu)-geso*, zagerderwijze heen en weer strijken

over iets, *kadjo'e ngase ngkasidajonyja*, het eene stuk hout wrijft zagerderwijze over 't andere; *megeso ri joenonyja*, zich op en neer tegen een ander aanwrijven; *kangyeso*, aldoor maar op en neer strijken, *polerenta*, *ne e kangyeso*, blijft zitten, zit niet zoo (op uwe zitplaats) op en neer te strijken.

mombegeso, zagerderwijze over elkaar strijken, langs elkaar wrijven; *napjipombegeso*, *noe ngjoe kadjo'e seto*, de wind doet die beide boomen over elkaar strijken.

geso-geso, Tor. vitoi, Tor. II, 383, afb. Tor. Afb. bij „Muziek“ (Boeg. *geso-kessony*), *gete* (Bob. *mogete*, *jong*), Amp., vriend, vriend, gebruikt zooals B. *hale*; *akeo*, *gete*, *ta matao pasolengko*, mijn huis, vriend, is niet mooi.

geto (vgl. *goerto*, *goertio*); *mogeto*, strijken, smeren; *ma ngugeto*, iets besmeren, zoodat het met het smeersel bedekt is, *toela jui we nidebku nggetoku witiya*, met kalk en tabakssap bestreek hij zijne lippen; *mampogeto*, met zijn velen op iemand aanvallen, hem met de wapenen bewerken, *sarwe tuoe mampogeto mpanky*, ineens bewerken de menschen hem met hunne zwaarden, *taw mpankyto mpanky*, iemand die door velen met kegels wordt afgemaakt.

gewi, *ngjeri*, zie *keri*. *gia* (vgl. 1. *ria*, 1. *wia* en Nap. *muwiri*, veel), dat wat iemands dapperheid, gver, wonderkracht bewijst, 't slachtoffer of de uitkomst van iemands dapperheid, enz., bv. een door hem verslagen, de boosen rijst die hij heeft gevoegt, enz., *ndji'oe mangi'e*, *mampogiti gin*, hij is gaan koppenschuilen, om slachtoffers te zoeken, *mowesi i Lanyakda*; *mampogiti gin* *gimow*? de Smid in de (Underwereld vraagt: hoeveel koppen hebt ge gesneld?

giu ngure rorandjore, het aantal der ge-oogste boosen rijst is 2000; *gimji mawo timo* of *ngjita mawo timo* s'n, hij heeft groeven roem van dapperheid, *ngjone gimji*, het aantal zijner heldendaden, slachtoffers is stijgende, *sarimo gimja*, het aantal enz. heeft 't hoogtepunt bereikt (voor zoover het door een uiterlijk teeken aan zwaard en hoofddoek wordt aangegeven), *mawo* of *gimja*, het

aantal enz. is weer beneden, begint weer v. onderen op onderscheiden te worden. Tor. II, 323.

ngjiti, zijne dappere daden opsommen, opstijden over zijne dapperheid, zoodat dat bij bepaalde gelegenheden gedaan werd, om gunstige voorkekenen voor komende slachtochten te hebben, Tor. I, 293, II, 161, 286, 323, III, 535—540; *taw mampogiti kakojinyja*, *kato enja*, *kakore enja*, iemand die hoog opgeeft van zijn heldenmoed, zijne bekwaamheid, zijn rijkdom; *mopogitika ri taw joera*; *pelonyja ri anoe joene*; *dja koekamaka wo okore*, *kisondo mbe a kwit-nykasi*, hij sneed tegen alle menschen op over zijne meerderheid boven anderen: ik moet er voor op mijn hoofd krabben (ik moet er mijne haren voor tellen om te weten) bij hoeveel vrouwen ik wel geweest ben.

mogiti, overbliffen, zijne dapperheid enz. boven die van anderen verheffen.

giba; *pagiba*, een klein driekant stuk, ter bedekking v. e. gaping tusschen de dakranden op den hoek v. e. dak.

giga (vgl. *goega*), meer, bezinksel v. palmwijn.

gigi, Amp. = B. *paka*, *saka*, allemaal, louter.

dja giji roen, louter vruchten.

gigo (vgl. 1. *ligu*, *ilko* [enz.]); *tegiyo*, rond-

draaiende, rondlopende, *tegiyo ri ru japo*, rondlopende door het bosch.

gii (vgl. 2. *iti*, *wi*, *wiri*); *gii-giti*, tot den

rand toe vol, *gii-giti jui*, boordvol rijst;

mampogiti-giti, vol maken, geheel vullen;

gii-giti, even hoog als de rand, *we mow*

gii-giti, hoog water, dat komt tot den

bovenrand van den boogen oever; *mampogiti-giti*, langs den rand v. iets gaan, *mampogiti*

ri witi mpanbi, gaan langs den buitenrand

der omheining; *mampogiti-giti jui*, zijne

makers hebben hem verlaten.

gila (vgl. 3. *lila*); [Pmb. *mupita mampogiti*

zie 1. *mupita*]

p. t. *mupita*, *mupita mawo*, hoos, kwalijk

geviel.

gila, zie 2. *lila*.

1. *gili* (Mak. Boeg. Mal. *giling*); *mogiti*, winden.

omdrainen, *pojiti*, slentel; *magiti*, iets om iets anders heen winden, draaien, *magiti banoa odo*, *nakeya moeni kandeboya*, een scheefstaand huis weder recht doen staan, door er eenige lijnen aan te verbinden en deze min of meer opgerold te krijgen om een liggenden boomstam.

In de bet. „malen“, bv. maïs, in een malmolen (*pojiti*), is het woord uit het Mal. overgenomen; misschien is het ook in de and. beteekenissen niet oorspronkelijk.

2. *giti*, pr. t.; 1) *magiti* = B. *moti*, stroomen, afvloeien, ook wel gebruikt in radels, *magiti*, *be ntepojiti*, het stroomt, maar 't kan niet wegvloeien.

hi *pojiti nyaloe mbora*, langs den rand der regengoot (Tor. III, 685, 204).

pojiti nyaloe ndi loda, de afvloeiing der goot bij 't venster (ibid., 206).

giti, *bano ntepojiti*, het kan niet meer afvloeien,

andoe, *bano ntepojiti andoe*, het kan niet meer wegstroomen.

2) = B. *siti* (gelijken op), *da peyiti* i *Indo*, gelijkt op Moeder; weest de gelijken van M.

Andere voorbeelden op 3. *baya*.

3. *giti* (mit 't Boeg), stof die geheel of gedeeltelijk van zijde is, met zijde of met goud- of zilverdraad bekleedt, *solana giti*, zijden broek, *magiti lora beale*, zijdestof met blinkend bonte streepjes.

gilo (vgl. *gilo*, enz.); *tojilo*, n. v. d. vogel *kortorala* of *ngortorala*; *molojilo*, *molojilo*, klanken nimen, zonder voor anderen begrijpelijke beteekenis, *molojilo laoe monjow*, 't zoringt, iemand die spreekt bij 't geluid maken met de mondharp, uit onverstanebare klanken.

giloa, Tog. = B. *roeloa*, hagedis.

giloa (vgl. *gicie* en Kant *ngajitioe*); *magiloa*, klagen, zijn beklag doen; *monjogilela*, beschuldigen, zich beklagen over.

pr. t. *teyogiloa*, *teyolada*, komt tot spreken, tot praten.

In poëzie: *palatoe ntemakuro*, *kem*, *gloeka mjoelajo*.

't geschenk der menschen in de verte, neem dat mee, breng het goed over.

giloempati, zie *lompas*.

gimba (vgl. *dimba* en Par. id., Mong. *gimbi*), w. t. v. *ganda* (trom).

gimbaro, pr. t. = B. *karo*, weggewaagd, weggevaaid; *gimbaro*, weggewaagd geworden.

[*gimbo*, PmB. = *mboro*, (MS.)]

gimboe, pr. t., To *Gimboe* 'n *Tjalo* *Oy*, lieden van G. n. l. Oge; wellicht = B. *imbaw* (watergeest), dus: Watergeesten der Grootte Rivier.

gimpoe (vgl. *impoe*, *ipoe*, *lipoe*, *gimpoe*, enz.), afgesloten ruimte voor dieren, bizz. buffels.

krali, stal; *magimpoe boela*, buffels in de kral opsluiten, *boela mani* de *manjanja nula-gimpoe*, *evainke*; *da peyigimpoe*? onze buffels zijn niet gewoon in de kral opgesloten te worden, hoe zal men ze dan opsluiten?

gimampi, zie *gampi*.

ginatal, pr. t. = B. *ata* (dakbeteekening).

ginawa (vgl. *ginawa*, *naa*, l. *nawa*, enz.); *sinugimawa*, eengezind, het met zich zelf of anderen eens zijnde, *roangimawa rojakow*, *bawa da ndjoer*, *bawa baar*, mijn hart is in tweespalt, of ik zal gaan of niet.

ginawo (vgl. *ginawa*, enz.), pr. t., hart, binnenste, gezindheid, lust; *mejinawo*, nadenken, *kamanda peyjinawo*, wees bedacht, denk eens na; *monjoginawo*, lust hebben, gezind zijn; *manjoginawo*, lust hebben in, zijn zin geest hebben op.

PmB. (oogstraal) *kepejinawosi onwongkow*, 'k verlang naar mijn even.

gindeli, w. t. v. *kusa* (klimbaars).

gindoja, pr. t., zie *indjoja*.

ginegteri, zie *genjye*.

ginepe, pr. t. = B. *ipe* (booren, gevoelen); *ane rompeda ginepe*, als zij het te kwad hebben (Tor. III, 686, 221); *djano ngkor-ginepesaka*, ik krijg ze ineens te voelen; *djano naaginesaka*, we zullen maar eens waaremingen gaan doen, poelsboogte gaan nemen, den stand van zaken trachten op te maken.

gingeri (vgl. *gintji*); *teyingeri*, verschoven, in beweging gemaakt en ter zijde geschoven,

teyingeri kada ri pitinja, het snot is (bij het afvagen) naar de wangen geschoven; *teyingeri*, zich verschuiven, zich verplaatsen; *magingeri*, verschuiven, *teyingeri ntondu*, *tusi bangani Lage*, *magingeri ngkongpanti*, de inwoners van Lage zijn naar de kust verschoven, de Regering heeft ze verschoven.

pr. t. *Magingeri Limoe*, Wolken verschuiven, n. v. e. landstreek.

gingeri (uit *giringiri*, vgl. Mak. Mal. *giring*, Boeg. *giringkiring*; overgenomen. wach. door het Par. uit het Boeg.), koperen rinkelbelletjes, die de priesters aan haren gordel draagt, als ze in functie is.

gingo (vgl. *ringko*); *kangginggo*, heen en weer rummelend, v. iets dat te rum in zijne omsluiting zit, *soanga gaga goema labor*, *kangginggo*, de scheede van 't mes is te ruim, het rummelt aldoor.

ginoemo of *ginoemo*, pr. t. = B. *tinombo* (zie 2. *tombo*), iets ergens tegenaan zetten; *tapangyinoemo wnta*, laat ons de schilden er tegenaan zetten (Tor. III, 671, 98); *danoe*, *maginombo oenta*, aangekomen, zetten we de schilden tegen den wand.

ginoengi (in poëzie), weerlicht, schittering v. d. bliksem; ook w. t. v. *joda* of *doedja*, python, *nutongkow ngjinoengi*, door een slang gebeten; *magjinoengi*, schitteren, flitskeren.

een kila magjinoengi, *mesindi*, *putjano moeni*, als de bliksem die flitsert.

't geeft glans, maar die verdwijnt weder, *ginoembo*, zie *ginoembo*.

ginoeringi, zie *goringi*.

ginoiti, vol, *ginoiti*, provol.

gintiri (vgl. *kulentiri*), Amp., *gintiri asaw*, de kleine achterten v. d. hond, die niet op den grond komt.

gintji (vgl. *djintji*, *gintji*); *gintji*, dooreen warren, kroelen, v. e. menigtemenschen, *lalo kapingi*, *taor*, *panjanti* be *tekaniti*, de menschen komen te kort, hoewel ze kroelen in menigte, de rijst is niet gelukt; *teyungku ngjukugintji*, wat de menigte betreft, zalijk genoege.

taor ndugintjini, men doet de menschen dooreen warren, brengt ze in verwarring (bv. door ze te doen schrikken).

gintjili, Amp. = B. *kusili*, 1) in de bet. „pink-kleine teen“, en 2) in die van „wandstijl“ v. e. huis (vgl. B. *nomo kusiti*).

gintjori; *manjogintjori*, voortdurend bekoren of boos toespreken, *nondjasa nteyogintjori*, *jukow*? waarom zijt ge voortdurend verstoord op me?

gintoea (vgl. *gintoea*). Ond., of *gintoea*, de rand v. v. pandan-blad, gevlochten in pan-fjes, zoals die ook aan de randen v. mandjes worden gemaakt.

gintoetoe, zie 3. *toetoe*.

1. *gto*, hoog opschietend kruid, dat gelijk op *oerho*.

2. *gto* (Sang. id.); *gto-gtoni*, juichend.

gtona (vgl. *onta*, enz.), Amp.; *magtona*, rijst eten zonder toespijs.

gipi, Tog., kalksteen, klipsteen.

gira (vgl. *ira*), in de midr. *gira mpoer*, bladeren ter versterking; benaming voor een oud mannetjes-hert (zoals ze vaak als aanvoerder ener kudde optreden), dat gras heeft groeien tuschen zijne horens, *puelamoe lya enu gira mpoer*, je draagslang is al zoo oud als een oude herreboek, die gras tuschen de horens heeft; *magira antela*, zie *antela*.

giri (Boeg. *giri*); *magiri*, met de vingers iem. stooten, om hem te kintelen en aan 't lachen te brengen, *magiri manjogiti*, *magjogiti*, hij kintelde de kinderen, hij maakte ze aan 't lachen; *magiri* is ook wel w. t. v. *mautenta*, met de lans steken, *magiri gortonggo*, bij sterk den krokwil met de lans.

magiri, plagen, kintelen, aan 't lachen brengen, *kapanat magjogitika manjogiti*, met zijn vingers porde hij de kinderen.

Tofj. *manjogiti*, plagen, speetbreken, door ineens niet meer mee te doen.

Amp. *gipitjigi*, glimlachen.

gisi; *magisi*, den baas spelen, dwingelandij uitoefenen; *magisi*, *gionow*, over anderen bazen, *putjisi jionow*, die anderen op den kop zit, *to pejisi*, een dwingeland, *kopjisi*, *gionow*, *puti mupanto*, *ntow sira* in *pejisi*, omdat hij

anderen onderdukt, zeggen de menschen dat hij een dwingeland is; *mombekisi*, het elkaar lastig maken, *mombekisi* *ni paoe*, elkaar met woorden tiranniseren.

GISO (vgl. *tsio* [enz.]); *meisio*, uit den weg gaan, op zijde schuiven; *meisio*, iets ter zijde schuiven, uit den weg zetten.

GISGSI (vgl. *iso*); *meisosi*, met de vlakke hand wrijven, bv. olie of medicijn op een ziek lichaamsdeel.

GIWŌ (vgl. *liro*, *iro*), pr. t.; *mogino*, *moginoro*, aanstellen maken tot vertrek, *moginoro nūnaga lobo*, zich gereedmaken om den tempel te verlaten, *gigino njaro*, vertrekt gelijke lijf, *lalele ngkajigula*, we spreken over ons vertrek.

GIWŌE (vgl. *giwe* en *Mor. kiroe*, *lei*, *janggihoe*, *manen*), *boete*, wat men geroen moet om eene overtreding goed te maken; *meivore*, gaan beboeten, *mampivore*, trachten iemand te beboeten, zien dat men eene boete van hem beboeten, *laoe seloe da koeviroe*, *daanya-koe nakeni*, ik zal eens trachten dien man te beboeten, hij heeft mijne prauw meegenomen; *maginee*, iemand beboeten, *maginee joenoe*, anderen beboeten; *mogivore*, eene beboeting verrichten, *boete opleggen*, *anoe mi koeviroe*, *pagiviroe*, dat waarom ik boete kom opleggen; *to popyviroe*, een beboeter, iem. die speedig boete oplegt.

1. GŌA, P, uit *djole goa* (elders alleen *djole*), *mais*, wdl. Gowa-sche, d. i. Makassarsche *djole*; de naam *djole* is oorspr. die der Inland-sche *mais*, thans *djole kodo*; de thans gebruikte *mais* is ingevoerd door de Makassaren (uit Gowa); Tor. II, 296; vgl. Nap. *gojoe*, *mais*, en *koea goa* (Gowa-sche gembar), Spaansche peper; *keroo nani goa kuyepili*, *koyepili*, tijdens den hongersnood bij ons zochten we *mais* en *zoo*, om te eten.

Soorten: *goa kamoele* (dookergel), *goa ale* (laag opgroeiend, avel rijk), *goa mupjoe* (eenigzins kloverig, lichtgeel), *goa josi* (lichtrood), *goa mavea* (zeer donker gekleurd, wordt geplant aan den rand van 't veld, om de apen af te schrikken, die ze voor vertor saanen), *goa bōmde* (veelkleurig).

2. GŌA, Amp.; *magoa*, gebroken, gebarsen, *magomo uonea mbada*, de scheede van 't hakmes is gebroken.

GOAWE (vgl. *goawre*, *goembe* en *B. are*), pr. t., *makker*, *gezellen*; *da goawke solae*, die zullen mijne gezellen zijn op reis.

GŌBI (vgl. *kobi*, *kalanj*, *kalanj*), een soort aasch v. sago- of suikerpalm-schutblad gemaakt; het schutblad is omgevouwen en aan de zijden vastgebonden; dient om sago in te doen; *ndagobitaka*, omgevouwen tot een *gubi*; *ndagobitobi*, id.

GŌDA (uit het Mal. *goedang*), *winkel*, *pakhuis*; *mogoda*, een winkel houden, *to poyoda*, *winkelier*.

GŌE (vgl. 2. *koe*), in *wono goe* of *toe mbono*, zie *wono*.

GŌEA: *mogoeangi*, *matagoeangi*, *hullen*, *janken*, zooals een hond die zijn meester mist of die tegen de maan jankt; *mongoeangi*, *janken*, jammeren, *luid hullen*, *kraaien*; *maranggi*, om iets hullen, *janken*, uit groot verlangen.

GOEAGA (vgl. *woaga*), *luidruchtig* en *onrustig*; zooals menschen die opgeschrikt worden en veel beweging en leven maken, *kami gaeu pame*, *dja anangyodi melejo*, wij zijn zooeven ongerust geweest, maar de kinderen hadden ons voor den gek gehouden; *mampyoangi*, *mampyoeyaku*, om iets, voor iets drukte maken.

GOEAL: *poe magwale*, *mogwale*, wdl. „stroorijst”, soort rijst, v. roode kleur en klein v. korrel, zeer smakelijk; *magwalewaka*, uit elkaar halen, dingen die vlak bij elkaar zijn uiteenhalen.

GOEALI, Tog; *nyguli*, *gswoten*, *lichtgedaan*. *GOEAMBE* (vgl. *goawre*, *goawre*), pr. t., zijde, kant; *goa ror ntegoambe*, als bossen tooverkruid, die bij elkaar zijn.

GOEAMNE (vgl. *gume*); *mugwamest*, met de hand don aan iets komen, aan iets grijpen, in iets roeren; *mogwamest*, dikwijls in de hand genomen, *dikwijls aangeraakt*.

GOEAMDE (vgl. *loeambe*), *tegoamde*, *tegoeomde*, op en neer wippend, heen en weer schommelend.

GOEANGI, zie *goa*.

GOEARI: *mampyoaraka taer*, iemand iets weigeren, *barre madajo koejogwara komi*, 'tis niet behoorlijk dat ik 't u weiger; *to poyeuri*, een weigenaar, een gierig mensch.

GOEATO: *mogwatosi*, met de handen aan iets komen, in iets roeren of grijpen, *kima nūne me ntegoatosi*, zij niet met je handen aan anderen rijst, *mogwatosi oet*, hij plast met de handen in het water; *mogwatosi*, iets dat al vaak is bedruimd.

GOEWE, pr. t. = *goawre*; *roemde teyoaraka*, *aangekomen*, *zetten* we ons naast hem neder (Tor. III, 672, 107).

GOEBA (uit het Boeg.; [vgl. *kobe*]), *gordijn*, *neerhangend stuk doek* of *loefa*, om een vertrekje af te scheiden. (MS.)

GOEDŌE (vgl. *goentoe*, *goetoe*, [goew]; *kagwale*, *klanknab.* aldoo maar zwelgende, met groote slokken drinkende; *sagwale*, een forsche teug, een flinke slok.

1. GOE: *magwale*, vermindert in uitzicht, *hoedanigheid*, *hoerwelheid*, *madjoe a ori*, *be sako magwale koru*, ziek geweest en niet eens vermindert van lichaam, *loka magwale*, de piasang zijn niet goed meer, *barre magwale*, *dja gortja*, volstrekt niet vermindert, even goed (veel) als vroeger; *mampjakawale*, doen minder worden, *oet ri domnga mampjakawale*, het water in de prauw heeft hij vermindert.

2. GOE: pr. t. = *goetoe*, zie 2. *goetoe*; *panjigwale*, betz. als *panjigwalebaka*. *GOEŌE* (vgl. *raego* [enz.], *baabo*), *schreef*, *verdraaid*; *teyoetjo*, komen verdraaid, *schreef gedraaid te worden*, *teyoetjo wonjia pui lu telongga barura*, de palen zijn scheef komen te staan, maar het huis is niet gevallen.

teyoetjo pindinjia, hij loopt met allerlei lichaamswondingen. *GOEWA* (vgl. *ogasi*, *gijet*); *mugwisi*, *spoeien*, *wasschen*, *loet magwasi ri oet*, gaan spoelen in 't water, *magwasi*, iets afspoelen, afwassen; *magwaraaka*, heen en weer schud-den, afspoelen, uitspoelen, *toera mungwaraaka ri oet*, toebe-wortels worden (na geklopt te zijn) heen en weer geschud in 't water, *gawoga*, *beziaksel*, *moer*, *drab* v. palmwijn; *magawogasi*, het vul, het stof v. iets

afhalen, *rindi barura mungwaraasi*, van de wanden van het huis wordt het stof (de spinnewebben, enz.) afgehaald, *sako wrijo nūbako koejogwasi nūna*, *da re e di koevula sile*, ik heb zelfs uit den tabakskoker al 't tabaksstof gehaald, *zou ik dan* (tabak) hebben om aan u te geroen?

GOEWE: *mugwowe*, zich schuivende voortbewegen, voortschuiven, *awati mungwowe ri tina*, de sago worm beweegt zich schuivende langs den grond, *perigwowe saktidi*, *da koejowore*, schuif een beetje op, dat ik kan gaan liggen; *kangwowe*, *erua oet mabwemhi*, schuifend, voortschuivend, als een slang die geslagen wordt.

GOEGŌE (vgl. *goetoe*, 2. *goetoe*, [1. *logoe*, 2. *gungol*]); *goegoe barre*, de dikke drab, het troebele bezinksel v. palmwijn; *mugwowe*, troebel; *kangwowe*, krielende, krielende, v. e. groote menigte, *kangwowe*, *toekw ri woyonja*, de luizen krioelen in zijn haar.

mogwowe, door 't water waden, *teyondjo laoe mogwowe ri oet*, de lieden die door het water liepen, *zakten weg*, *dja mogwowe*, *mu-lindja mami*, we liepen aldoor maar in 't water; *mugwowe oet*, door het water loopen, *oet magwowe nūne*, water waar menschen doorheen geloopt zijn (zoodat het troebel is); *mungwowe*, *mugwowe*, iets door het water heen zwemmende of wadende trachten te bereiken, *ndjoe magwowe labokwe ri dawngi*, door 't water heen is hij mijn kapes uit de prauw gaan halen.

mugwowe, den mond spoelen, *goreien*; *mugwowe*, eene vloetstof schudden in eenig vat, bv. om het uit te spoelen, *ne mungwowe ri barura*, *da magwale*, schud den palmwijn niet (in den bamboe-koker), dan wordt hij troebel, *goegw ri woyon*, *njari da mabwemhi*, spoel je waterbamboe uit, daarna moet je hem vullen.

mungwowe, *peuren*, *visschen* met een langen hengelslok, *waruan een lijn met haak en aas* jonge vogel, *happie rood kievit*, *die men in het water op en neer laat zwam* (Tor. II, 373).

maligogoe, troebel, oer *maligogoe ndap-
zi*, troebel water wordt geslitterd.
masologogoe [vgl. *laboboe*] oer, *kalatiz*,
kambad, het water kloft, kloist, bobbelt (bv.
als het uit een bamboe wordt geschonken).
goei (vgl. *doei*), scheef, overhangend, *goei no*
ra babono, *kasomo mbonja*, de tak v. d.
lanas-boom hangt over van de vele vruchten.
goei banoea, het huis helt over; *goei peli-
njanja mepusa*, hij loopt scheef bij het
dragen op den schouder.
megei, *megei-laka*, zich scheef houden.
lichaam laten overhellen, *megei-laka*, *kanie*
nglanojoni, hij loopt scheef doordat zijn
draaglast zoo zwaar is; *tegei*, *tegei-laka*,
in hellenden, scheeren stand gemaakt; *ma-
goeika*, in scheeren stand brengen, scheef
drazen, *ngoei-laka benjoni*, hij draaide zijne
billen scheef.
goei-goei, een kleine, grijze vogel, genoemd
naar zijn geluid, dat gunstig is voor jagers
(Tor. II, 357), *ane kudange goei*, *kato o*:
da kyoet mpekjo, als we de goei hooren,
zeggen we: we zullen scheef loopen van 't
dragen v. d. buit.
goei, pr. t. *Indo* i *Manggoei* (= B. *manikw-
die*), eigenaam v. e. luchtgeest (*koerikw*).
goeloe (vgl. 2. *goeloe*, *goeoe* en Nap. *mogoloe*),
in groot aantal bijeen zijn: *manigoei*, in
groot aantal op weg zijn, 't zij men geregeld
of ongeregeld loopt, *ndimanggoeio*, gaat
met u allen op weg, *manigoei* *taoe mwa-
ramaka taoe mate*, in groot aantal begeleiden
de menschen den doode; *sanggoeio*, *sang-
ngoeio*, een heele troep tegelijk, *kami sa-
nggoeio malmoe* i *Im*, we gaan in een groot
troep Moeder tegemoet; *mompasanggoeio*,
één troep uitmakende, in één gezelschap;
kanngoei *taoe ri djoia*, in grooten getale
loopen de menschen op den weg; *tepanngoeio*,
in groot aantal aan 't loopen getale op
manigoeiohaka, zich in grooten getale op
weg begeven, *tenngoeiohaka*, *tepanngoeio-
haka*, in groot aantal op weg komen te gaan.
goenggoeio, of *tepanngoeio*, in grooten
getale bijeen op weg zijn.
siapanngoeio, *manngoeio*, niet recht

in ééne richting staan, niet recht v. beloop-
siapanngoeio *mada laboe*, de snede van 't
mes loopt niet recht, *be monjo podede monjo*,
singgoenggoeio, de huispalen staan niet
goed in de rij, niet in ééne lijn.
manigoeioeri, krioelen, bijeenloopen, v. e.
menige menschen, insecten.

Amp. *mogoeioeli*, herhalen.

goeioembo, pr. t. = B. *jimbo* (tal, lengte).

goeioendo, w. t. v. *goeloe*, zie 1. *lele*.

goeioero, zie *joro*.

goela (vgl. *goelaro*) en *kayola*, troebelheid.

troebele plek, *meeenda garangyo*, *siluor goe-
lanja*, er kwam een krokodil naar boven;

ginds is de troebele plek er van; *magola*,
troebel; ook: twist hebben, in onmin zijn;

mogola, twisten, in tweedracht leven, *no-
ndja ndipogolai*, om wat leeft gij, in onmin?

mombogolasi, met elkaar in onmin leven.

mogolasi, *mompogolasi*, troebel maken,

vertroebelen, in de war brengen, *magolasi*
poe joene, 't gesprek van anderen in de war

brengen; *oedje popyolai* oer, regen om het
water troebel te maken.

goelalang, P. (vgl. *koelangi*, *lalangani* en

Boeol *kalalangi*, *Mal lalang*, in *lalo-lalang*,
heen en weer), rond stuk hout, zooals men

ze legt onder een boomstam of een prauw,
die men over den grond sleept; *doenga ndi-
goelangi*, een prauw met rolhouten er onder;

mogolangi, een jongenspel: in een houten
bak, op een kokostak of een pisangstam een
helling afslijden, als op een slede, *doela nyo-
goelangi*, een trog gebruiken zij als slede

(Tor. II, 357).

goelaro (vgl. *goela*); *magelarosi motelala*, bij

het werken nu dit, dan dat ter hand nemen.

zonder dat het vorige nog is afgestaan.

Goelele, zie 1. *lele*.

1. *goelingsi* (vgl. 2. *goeli*, *doeli*, *logeli*, enz.

1. *boeli* en *Mal. Boeg*, *Mal. goeling*, *Sang*,
oeling, *Gor hoeli*), stuurriem, roer, 't *goeling*,
aan 't roer; *mogelingi*, sturen, 't roer hou-
den; *pogelingi*, plaats v. d. stuurman, achter-
stieren, wijze v. sturen; *magelingi doengata*,
hij heeft onze prauw gestuurd; *magelilaka*,
— op een ander afwentelen, wat men zelf niet

wenscht, *sangkaka nijkalassija magolilaka ri*
joene, het bevel van het hoofd heeft hij op
een ander geschoven; *weyolilaka*, zich wen-
telen, *magolilaka kaindjo* oer, *nakaso nyo-
lawa*, wensel je ginds heen, dat ik plaats
hebbe om te gaan liggen; *teyolilaka*, weg-
gerold, weggegleeden.

simogoli, kruid dat als oogstmedelij-
n wordt gebruikt, opdat het de oogsters in de

ware richting sture (Tor. II, 272, 294).

2. *goeli* (vgl. 1. *goeli*), Pmb.; *magoli*, glad,

zonder rugte, onkruid of struiken, *tabo ma-
goli*, een kōkosdop zonder vezels, *magoli*
lijji, de weg is welgeband, van onkruid

enz. ontstaan; *mompakagoli*, glad maken,
effenen.

Amp. *mogoli dijja*, in *matoloe*, de weg

is effen, niet begroeid.

goelli, zie *gollit*, op *liti*.

goelwa, ziekte eener kramvrouw na het

baren, kramvrouwenkoort.

1. *goeloe* (vgl. 2. *goeloe* en Nap. *goeloe*, ver-
eengen, O. Jar. *goeleng*, dooreenloopen);

mogoloe, zich vermengen, vermengd zijn,
T. *Pelalia mogoloe joi To Lange*, die van

Pelidia zijn vermengd met de *Lageers*;
ndimogoloe, vermengen, *ndimogoloe*, ver-
mengd met; *mombogoloe*, zich onderling

vermengen; *sigoeloe*, onderling vermengd.

2. *goeloe* (vgl. 1. *goeloe*, 2. *goeloe* en *goeloe*); pr. t.

manngoei = B. *manngoei*.

manngoei, *manngoei-laka*, loopt in de rij.

achter elkaar.

goelolaka nykatala, laat ons achter

elkaar loopen.

n) *ndimogoloe mo leja*, de pinagnoren

worden gergeen.

b) *ndimogoloe ri sudor njaniti*, een zwart.

Goema (Form. id. *Mal. roemah*, *Sang. homa*,
Austron.; [vgl. 1. *goema*]), scheede van een

zwaard of mes, peul v. peulvruchten, *robo*
ngoenia, de mond der scheede, *maetoe* i

Nyusi jemi i *nTa Datoe*, *be lioe*, *muku*
goema *ta laonja*, de Spookaap trok het

zwaard v. *Ta Datoe*, maar 't ging niet, want

handvat en scheede waren uit één stuk.

goema nliksi, peul v. ertsen, *liksi sanggoema*,
ééne peul met ertsen; *goema mpanagoma*,
de lade v. e. geweer; *mormenja goema*, zie
rompi.

magoeni, een scheede hebben, gebruiken;
manngoeni, tot scheede hebben; *magoeniti*,
v. e. scheede voorzien.

Amp. *goema*, zwaard, *goemati*, scheede.

goemagoe; *weyomagoe*, veinen v. iets niet

af te weten, bv. van iets dat men heeft

weggenomen, *magomagoe* *taoe seto*, *huti*;
rojekoe, hij hield zich van den domme, ik

was er niet gerust op; *dja mweriti-magoe-
mugoka ane maku o ori*, ge zegt weer niets

af te weten van 't geen ge vroeger hebt gezegd.

goemajadi, zie 2. *gni*.

goemaji, zie *gni*.

goemajole, zie *gajole*.

Goemalangjo, zie *galalangjo*.

Goemalontari, allen achter elkaar ergens

uitkomende en achter elkaar aanlopende.

goemalontari, *nen ndilontari*, achter elkaar

aan tevooreliden komende, alsof ze er uit-

getrokken waren.

Goemangari, zie *gangari*.

Goemarimbo, zie *rimbo*.

Goemarimboe, zie *rimboe*.

Goemba, Str. B. (uit het Boeg. *goemilang*),

groot steenen watervat.

Goemhali, zie *bali*.

Goemba (vgl. *goemba*, enz.), opgezwollen, v. h.

lichaam, waterzucht, *boko goemba banja*

nen boko nijkani, dikte v. waterzucht is

niet als dikte van voedsel, *to boko mampoe*

we'u, *da goemba koro*, als een weduwnaar

(in den rouwtijd) naar een vrouw kijkt,

dan zwelt zijn lichaam op.

Goembo (vgl. *goembo*, *kumbul* en *Mal. goembo*),

Boeg. *goembo*, gewolven, dik door op-
zetting, *goembo mutanjia*, *maetoe* *toetoe*,
zijne oogen zijn gevulden, de vogelieden zijn

opgezet.

Goemboelangi (vgl. *goembo*, *goembo*, 1. *goembo*);

goembo, los, wijd en stordig om iets heen

zittend, zoodat het een watboud vormt, *goe-
mboe* *panjioe ngokongja*, zijne klouwen zitten

hem wijd en stordig om het lijf; *goe mboe*

ngi, dicht struikgewas, ruigte; *kegoemboengi*, met dicht struikgewas begroeid, *mesamboeni* *ri kakegoemboengi*, zich verborgen in het dichte struikgewas.

mogemboengi, dicht ineen groeien, ruigte vormen; *mogemboengi*, met ruigte omhullen, overgroeien, *kandepeniya mogemboengi mbajen*, zijne hut is overgroeid met lianen, *mogemboengi mbogjen*, met lang, slordig haar overgroeid.

mosaligoemboengi, dicht open en ineen groeien, v. planten, zoodat er een waaier v. stengels en takken ontstaat, *poi maposali-goemboengi, sendo itanija*, 'tis door de vele bladeren dat de struiken een watboel vormen, *goemeredasi* (uit *roemeredasi*, v. e. stam *reda*), rammelend, ratelend, v. snel openvloegende geluiden, vlog gepraat, *goemeredasi kinai*; *mijeloeroc*, suizend kramen de kogels aan, *goemeredasi pompaerija*, hij praat maar rammelend door.

goemeretok, zie *reho*.

goemirifigi, Tog; *mogemirifigi*, glimlachen. *goemonoe* (vgl. *gonoe*), Tog, huidiektie, nitslag.

goemora, zie 1. *gora*.

goemoroje, zie *roje*.

goemoroese, zie *roese*.

goemoro (uit *roemoro*, *rooro* met inf. *oem*, v. e. geluidswoord *roo*), gedruisch, lawaai van....) *goempata* (Nap. id.), pr. t. donder; *mogompata*, donderen.

goempi (vgl. *deempi*, *roempi*, *oxy* (enz.)); *goempi witiya*, zijne beenen staan met de knieën naar elkaar toe; *mogempi*, brandhout met de brandende einden tegen elkaar leggen, om het vuur aan te houden, *mdagoempi apoc, boi mda*, het brandende hout wordt met de einden tegen elkaar gelijgd, opdat het niet uitga.

goempi asoc, een plant die als tooverkruid dient bij den oogst, omdat de vruchties zoo steek aan de klieren klieren; ook gebruikt om regen te vestigen; w. t. *poiti* en *tamogonga*; Tor. II, 271; de naam *poiti* wordt in verband gebracht met Boeg. *ma isi*, 'gevald' en daarom t. o. v. d. rijst gunstig uitgelijgd. [1] Niet ingevuld, volgens sommigen: 'het geluid der vogels vóór het aantrekken v. d. dag']

Goenambe (vgl. *gonawé*), pr. t., water, *goenambe njieloe*, rivierwater.

Goenantiapi, pr. t. = B. *lopo* (rak boven den haard), *oera ndeki goenantiapi*, zet het op het haardrak, *ndakamoea goenantiapi*, het rak boven den haard worde geroend.

Goendeme, pr. t.; *mogodeme*, *mogodeme* = B. *marene* (licht, helder); *mogodeme tadoe langi*, de gezichtseinder blinkt; *Bone Goendeme* 't Heldere Zand', kaap Tando Bone, de "Zandkaap", op den O.-oever van 't Meer. *Goendili* (jav. *ghader*), soort trom, *era goendili mponenije*, als een trom waarbij men dans.

pr. t. *a*) *ele njiyi randa gimba*, kijk in de trom, *b*) *soeloe ri randa goendili*, zie in de trom. *Goendji* (uit het Par.), schaar; *mogendji*, met de schaar knippen.

Goendo of *goendô*, betrokken, bewolkt, v. d. licht.

Goendoe (Mor. *roendoe*, Mli. *goeroeh*; [vgl. *goeroengi*, *ndorndoe*]), donder; *mogondor*, donderen.

pr. t. *kajoe goendoe*, wrijging-boom. *Goene*, pr. t. = B. *goema* (scheede).

bindoe sa poranda ngoeue, trek eens uit wat er in de scheede zit.

onda mantivile goene, reeds hebben we de zwaardscheeden loeggemaakt (van onze heupen) ¹⁾.

Goenggar (vgl. *gengga*); *magoenggar*, peuten, steken met een stok, om iets ergens af of uit te halen, *mdagoenggar ngkadior*, *kanoea nio mesengoe, nakamuroc*, met een stok wordt naar het wespennest gestoken, dat het zal vallen, *kanoea mbaloeoe magoenggar*, zij peuteren muizenholen uit, *afir nio joene magoenggar*, hij peutert zijn kameeraad onder de kin.

mdagoenggar, w. t. v. *waloea* (slaaf), evenals het syn. *waoesori* (zie *asoc*), woordspeling op 1. *toea* (steken, rijgen) en op het over-

[1] Op *wale* wordt *linole* vertaald met 'omkeeren', *poitwale goene* met 'legt de zwaarden om'; bijkbaar is *goene* ook aanduiding v. 'aaward' (als pars pro toto).]

drachtelijk gebruik v. *goenggar*, iem. op porren, er op uit sturen, *bonja jakoe da mogogenggarika*, daarvoor behoefte ge mij niet uit te sturen.

Goenggi, pr. t.; *goenggi ngkaranya i Oema*, het gedruisch dat Vader met zijn lichaam maakt. *Goenggoe* (vgl. *goenenggoe*); *mogogenggoe*, *ka*, zijn dichte menigte; *tegoenggoema*, samengepakt, dicht oengepakt, v. menschen en dingen.

Goengsoeloeft, zie *goefoe*.

Goengsoeloe (vgl. *gonggoe*), pr. t., *sodiri mangogenggoeloe*, de zijden sluizen zich aan een (men loopt zij aan zij) (?)

Goengsoelowo, zie *lwo*. *Goenengsoeri* (misch. uit *ginoenggoeri*, zie *goenggoe*); *sigoenenggoeri*, door elkaar loepend, zooals een troep menschen v. welken 't eene deel vlnger loopt dan 't andere, *sigoenenggoeri oen*, de spieren (aderen) loopen door elkaar.

Goenta; *kagonta*, stommelen, rammelen, leven maken, *kagonta waleoe*, de muizen stommelen, *kagonta anungodi morogo ri oet*, de kinderen maken lawaai, terwijl zij in het water plonsen.

Goentioe (vgl. *roentioe*, *oentioe*, enz.), pr. t., *sigoenioe* = B. *saentioe*, één troep, een deel, *stioentioe* = B. *simboentioe*, vereenigd, te zamen gebracht; *mogoenioe*, tellen, opsommen; *mompasigoenioe*, vereenigen, bijeenbrengen.

kondo magentioeka njiotio, kondo-takken, *ijverig verzameld*, *mogentioe ngkadia-dia*, verzameld, terwijl ze kraken (bij het plukken), *goentioe mupogentioe*, bij troepen, bij groepen.

era mogogentioe, alsof ze troepen, afdeelingen vormen. *saguentioe mbioe kortole*, nog iets anders wil ik zeggen.

Goentoe (vgl. *goetoe*, *goeoe*, *goetoe*); *gonu*, gulzig zweigende, *goentoe minoe baronjin*, gulzig dronk bij zijn palmwijn op; *saguentoe*, in één slok, in één krachtige tong; mo-

gonu, inzwelgen; *oni ngkalo'e mupogentioe ri wooriko*, het geluid v. e. slok die door de keel gaat; *kagontoe*, er maar op los zweigende, *kagontoe baolea, manginoe tazi*, gulzig dronk de buffel zee-water, *karanganja poi nakakagontoe pangitongja*, daar hij dorst had, dronk hij gulzig; *teptigonitoe jakoe minioe oet*, ik kwam tot zweigen bij het drinken van water.

Goeo, zie *goenggi*.

Goee (vgl. *koee*, *goetoe*, enz.), geluid v. slinken, kloesen, *sagone lo'emo*, in één slok ging het er in; *kagoe*, kloekend, kloesend, *kagoe kompo*, de buik maakt klokgeluiden, *kagoe oet ri rojo*, *poi nakakagoe*, *ro-soebony*, het water kloest in den bamboe, dat het kloest is, omdat er iets in den weg zit.

goee (P. *goe*) is ook de naam v. e. zoetwatervischje, aldus genoemd, omdat het nog laud hoorbaar ademt als het op 't droge komt, *ane ndaroto goee, t'buoro*, als men dit vischje bakt, gaat het open.

Goee, P., zie *goee*.

Goego, PmB. = B. *gogo*; *rugogogoli* = B. *rugogoli* (geworgd).

Goengi; *magoengi*, rot beursch.

Goera (Saug. Tal. Bent. *goerang*, Mong. *goerang*, Tag. Bis. *goelang*), pr. t.; *magoera*, oud, *jepindoni nio magora*, de uitspraak der Ouden, *magoera poi toembija*, ouden en jongen.

Goeramhoe (vgl. *iluroe*); *mogoramhoe*, om strijd iets zoeken te bemachtigen; *mogoramhoe*, met elkaar vechten om iets, mekaar iets uit de hand grissen, iets om strijd zoeken meester te worden, *mogoramhoe imo*, zij zoeken om strijd de citroenen te bemachtigen, *mogoramhoe mjamui*, zij vechten er om met het zwaard.

Goerantoe (vgl. *dantoe*); *mogorantoe*, de borst met de schedels v. genelde kroppen in aanmaking brengen, zooals men deed bij tempelfesten (Tor. I, 240); als er maar één kop was, verticte men het *manjuko*, zie *oko*. *Goera'oe* (vgl. *gora'oe* en *laj. goerua*, *Pob. ngakue*, Mong. *gajue*, *Lain. angulaw*, *Ment.*

era gjoembo mimai, als de beide vuisten. *gola* (uit het Boeg), suiker uit zoeten palm-wijn gestookt, *gola kasi*, witte suiker (uit het Boeg. *gola kasi*), *gola saogoe, sampungu, sangkomba*, een halve bol suiker, *gola sangkoe*, twee bollen suiker aaneengebonden, *gola padipoe*, het eerste suikertookeel, *gola pore*, taale suiker, als de palmwijn wat zuur is geweest, *gola masole* (uit het Boeg. *masole*), suiker die niet stolt, *gola kombu*, suiker die goed is gelukt, goed hard is geworden, *gola karo*, aangebrande suiker, met korsten er op.

magola, suiker stoken (Tor. II, 341—343), *pogola*, suikertookeel; *magola*, zoet. *gola-gola* (navolging v. 't Mal. *gola*), suikerwerk, suikertjes, zoetigheden. *Golali* (vgl. *goli*), Tog, sprinkhaan. *Gole*, 'in *gole-gole kamboru*, n. v. e. toovermiddel in een Tor. verhaal; indien *gole* het Jar. *golek* is, beteekent de naam: pop met armbanden aan de borenarmen.

Goli (vgl. *goetingi, goli, 2. koi, loi, (koi), joi*, *doi*, *woi* [enz.] en Mal. *goetingi*); *goli ngkana*, naar rechts gewend, *goli ngkai*, naar links gewend, *ringi goli ngkana*, rijksaalder die naar rechts kijkt (beide naar v. W. II), wordt soms in een geldkist gelegd, omdat hij rijksaalders v. W. III aankijkt en dus tot zich loekt, *goli-angoro*, aldoor er om heen draaiende.

megoli, omloopen, om iets heen gaan, n. v. e. andere zijde v. e. berg gaan, een scheidend gebegte overtrekken, een tocht naar gene zijde der bergen maken, *megoli ri Loeroe*, over 't gebegte naar L. trekken, *megoli ri Ngodjoe Apoe*, om Tandj. Api heenvarren, de Vanrakap rondem, *megolimo masanja*, zijn leven is heen, hij is gestorven, *impia pagolimo*, wanneer is hij overleden? *bora amai*, *pagolimo*, *maka timamo jakeo*, wat voor een keer mag het toch genomen hebben, want ik ben zwanger.

magoli, veranderd, omgedraaid, *be magoli rajakoe*, mijne gezindheid is niet veranderd; *tegoli*, aan de andere zijde gemaakt, *tegolimo eo*, de zon is al over 't toppunt heen.

megolisaka, zich veranderen, *megolisaka rajanja*, zijne gezindheid heeft zich gewijzigd; *kegolisaka*, komen gewijzigd, veranderd te worden; *megolisaka raja naao*, in de gezindheid der menschen verandering brengen, *megolisaka poae, kadije nato djeaka*, hij keert de woorden om, voor *kadije* zegt hij *djeaka*.

mongoli, *mengoli*, zingen, zwaaien, *mengoli doemja sei*, dit vaartuig slinger; *mangoli koronja molonjo*, hij slingerd zijn ijt als hij hard loopt, *to pangoli poae*, iemand die telkens anders praat, bij den een nu, bij den ander zoo; *kangoli*, aldoor maar slingerend; *tengoli*, gedraaid, omgedraaid raken, *edja be da tengoli*, de trap (vaak met treden) zal niet komen om te draaien (terwijl ge ze bestijgt); *patengoli*, telkens ondraaiende, zooals een vloer v. bamboe-kokers, die niet goed zijn vastgebonden; *bengoli*, slingerend, *bangoli gaga doengimor*, je prauw is een te erg slingerend.

mengolati, syn. n. *magoli*, overlijden, *masamo pengdolinja*, hij is reeds lang overleden.

koberngoli = *tegoli*, *tengoli*; *pakoberngoli* = *patengoli*.

mesangoli, zich aan den anderen kant v. iets begeven, door er om heen te loopen, *da koesjoemo kimbosoe, dja mesangoli ri kadije*, ik wilde den leguaan een hak geven, maar hij kroop om een boom heen, *mesangolimo jakeo, mampokoke aoe wendo*, ik ging achter een boom staan, uit vrees voor den dollen hond, *ane mesangoli wongko ndaja, da mogole, mesangoli mawo ndaja, da to-mangji*, als de bijdrach op den hoek komt kijken, licht men, als de droefheid ineens voor den dag komt, schreit men; *anangoli mesamboni tesangolimo ri poe mepojoe*, het kind dat zich verstoort is achter het rijst-vut terecht gekomen.

montangoli, aan het eind v. h. oogstfeest met de rijststampers in een bepaalde maat in de leegte rijstblokken stampen, oorspr. inwijding v. h. stampen der nieuwe rijst door de leidsters bij den oogst, thans tot een spel

geworden (Tor. II, 291). Een derg. gebruik, zie Matthes, Mak. en Boeg. Wdbk. op *dooder*. pr. t. *menangoli*, schudden.

mengoligi nginat, binnen de dakbladeren kruipen (er doorheen).

Golamba (vgl. *lambari*; wsch. bet. *ndagilimba* oorspr. 'verschrikt door een spook, dat groote oogten opzet'); *magolamba*, van de wijs brengen, op een dwaalspoor leiden, *ngolamba noe angga*, door de geesten in de war gebracht, *ane be ngolimbaka mparinjake jakeo, da wonga mate si'a*, als mijn droom me niet heeft misleid, dan zal hij spoedig sterven.

Golli, zie *lii*.

Golobe, zie *lobe*.

Goloemapa (vgl. *kajompa*), Todjo, n. v. e. boom. *Goloemapa* (Todj. *dolopangji*, Bant. *galopang*, Ponor. *ongolopang*), een struik, welks vruchtes zich als klitten aan de klederen en het lichaam hechten; de bloemen worden uitgekropen op zweren, de vertakte stengels dienden vaak voor het *manjeka pangga* (zie *seja*).

Golo-golo, n. v. e. zwarten vogel met langen staart, naar zijn geluid genoemd (Jacobvogel, Tonimb. *kokoe*); de opeenvolgende tonen die hij uit, worden telkens hooger.

ngolot, druk babbelen, snakken, pret hebben, zooals kleine kinderen die met elkaar spelen; ook wel: allerlei geluiden maken met de tong in den mond rollen en derg. om pret te maken.

Golombeso, zie *weso*.

Golompepe, zie 3. *pepe*.

Gomba, pr. t. = B. *gomba*, roepen, oproepen, bijeenroepen.

kogombaka limoer, waarvoor ik u roep. *injia mupjogombaka*, waartoe roept ge me op?

mepojoe, *mepjogombu*, roepen, oproepen. *pai ngeloeke mogomba*, en als ik u roep. *ngombaka pumogoni*, de dragers bijeenroepen.

mupari paryogombake, ik heb het te kwaad, zooals ik roepen moet.

mupogomba noe longkiba, door de geesten geroepen.

a) *banja ngeloeke niyagombu*, we roepen lieden niet,

b) *mumpogomba ruwa roetoe*, we roepen de geesten der gestorvenen.

Gombi (vgl. *kombi, ombi*), Pmb. *tegonbi kobati*, de wieg is omgewipt geraakt; de zoogende vrouw wijpt de wieg om, als ze die naar zich toehaalt om het kind te zoogen, terwijl het in de (hangende) wieg blijft.

Gombo (vgl. *gomba* en Sd. *kombong*, vergaderen), besluit eener vergadering, ook wel: besluit, beslissing van één persoon. *karweno gombo, polemo gombo*, de beraadslaging is tot een eind gekomen, de vergadering heeft eene beslissing genomen, *wainde; gombo ndigimoe?* wat hebt ge voor je zelf besloten? *ngombu*, vergaderen, beraadslagen, eene zaak gezamenlijk bespreken, *ngombu samoboko*, met zijn (haar) eethenoot eene zaak bespreken; *pogombo*, vergadering, beraadslaging.

gombora "verzamelplaats", w. t. v. *baso* (draagmand).

Gomboe, zie *gombongji*.

Gombokoe, zie *wokoe*.

Gombolengji (vgl. *gombu* en Mal. *kampengji*); *tyombolengji*, te zamen gekomen, zooals vuil op het water, dat naar elkaar toe drijft; *sigombolengji timor*, de wolken zijn naar elkaar toe gedreven.

sigumbae, een plantje met kleine blaadjes en fraaie roode bloemetjes, waarvan de blaadjes zich samentrekken, zooals die van kruidje-roer-me-niet, *sigumbae ndipjokoeiti mupijin*, *mukumbolengji timor* n. v. e. sterfgeur, als de bladeren v. *sig.*, Tor. Atl. hfdst. Nijverheid.

Gome (vgl. *gome, tjome, lome* [enz.]); *kumijome*, wippen, op en neer gaan, doozaakken, meegewen, van weke of buigzame dingen, die worden aangerakt, *kumijome? djiyi ngelilimijuku*, de plank zakt door, geeft mee, als er op geloopt wordt, *kumijome? wu' a silimimim*

mondi, het deint van de vele vrouwen die rijst planten; *magono*, zacht, megevend, beursch, v. vruchten.

Gomo (vgl. *komo*, [gamo, enz.]); *magomori*, knippen met de volle hand, samendrukken, *ndagomori*, *karjja*, *bara mndasano*, de mangsa wordt geknepen, om te voelen of ze al rijp is; *magono*, zacht, beursch, v. vruchten.

gompaga (vgl. *gung*), een boom van welks hout men scheeden maakt; voor den huisbouw is het te broe.

Gompale, zie *pale*.

Gompe (vgl. *kompé*, *lompé*, [ompé, enz.]); *mogompe*, ingevallen, ingetrokken, v. deelen v. 't lichaam; *mogompe komperja*, *inosanja mampogompe*, zijne leden zijn ingevallen, zijn adem doet ze zich intrekken.

Gompipi, zie *i. pipi*.

1. *Gompoe*, 1) n. v. e. boom; 2) *Tojio* = *B. gompoe*.

2. *Gompoe* (vgl. 1. *gompoe*, wellicht beteekent 't oorpje, omhulling', daar de *gompoe* of *kamboko* den suikerpalm omhult; in het Sig. is *gompoe* piampladscheed), het klee-dingstuk dat de vrouw gebruikt om hare borsten te bedekken, behalve het behoorlijk aangestoken jasje, bv. de hoofddoek of het jasje voor de borsten gehangen of de sarong boven de borsten gedragen; *mogompoe*, op die wijze de borsten bedekken; *tali ndagompoe*, *ndagapajala sesoe*, de hoofddoek wordt als borstbedekking gebruikt, om er de borsten mee te verbergen. Tor. II, 218.

3. *Gompoe*; *kagompoe*, krioelende, door elkaar loopende, wirwarrende, v. e. aantal menschen. *Gompoejo*, *Amp* (vgl. *B. gompoejo*, *kamboko*), de zwarte bastrzeis v. d. suikerpalm.

Gompoele, mengspij, voedsel dat met ander-soortige spij wordt gemengd, *gompoelewa dijole kodo*, Inlandsche mais is er mee gemengd; *mogompoele*, mengen, vermengen, *wa ndagompoelewa dijole*, rijst waarmede mais is gemengd; *sigompoele*, dooreengemengd; *mampogompoele*, met elkaar dooreen-mengen, *wa mpe ndagompogompoele pui wa mbofo*, gestampte rijst wordt dooreen-gemengd met gestampte gierst.

Gonambe, pr. t., betz. als *gonawe*; *ndagomabele*, *saloe*, besproeid met water; *oelo mpegomabele*, het is pas ingeschonken.

Gonato, *Tojio* = *B. donato*.

Gonawe (Mek. *konawe*), pr. t., water; *mynawe*, baden, water halen.

Gonde (vgl. 1. *konde*), stengel v. h. *Amomum album* (*peso*) of iets soortgelijks, door jongens gebruikt bij het spel *mogonde* of *wagonde*, zie Tor. II, 385; *pejondo*, tijd, wijze, plaats v. dit spel spelen, de stengels die men daarbij gebruikt.

[*Gondeme*, zie *gondeme*.]

Gondi (O. Jav. *gending*), het schildvleugelig insect dat zich ontwikkelt uit de *acaci*.

Gondjo (vgl. *djondjo* [enz.]); *mogondjo*, vermoed, uitgeput, *mogondjo rija*, moedeeloos, neerslachtig, geen zin hebbend tot iets.

Gone, *Tojio*, n. v. e. boom.

Gongga (vgl. *ganggo*, 1. *ganggo*, *kongku*, *kongku*, *gangganji*, enz.), halssoet, halsketen; ook de *batie rangka* (zie 2. *batie*) werd *gangga*, genoemd, *kinda gangga* *nue icali*, spij voor het schelpensnoer der vijanden, d. i. geseelde kop, omdat v. d. scalp stukjes werden gestoken in de *gangga* v. d. vijand; *mogangga*, een halsnoer dragen; *mampogangga*, tot halsnoer gebruiken.

tangogangga, zie *gompipi*.

Amp. gangganji, Tog. *gangga*, perk sago-boomen, dat een vasten eigenaar heeft.

1. *Gonggo* (vgl. *gongga*, enz.); *mogonggo*, vischen met de hand grijpen, in laag water of modder; *mogonggo boe ri limbo*, gaboosvisch met de hand vaangen in een plas.

sarungunggo; *mampungunggo*, met de geopende handen vastgrijpen, vischen, menschen, enz., *juwunja mampungunggo*, hij greep zijn kameraad met geopende handen aan (bv. bij de schouders).

2. *Gonggo* (vgl. *gongga*); *kangunggo*, kloosen, kloeken, v. water dat geschooken wordt uit een bamboe-koker, als het door de doorboorde tusschenschotten loopt.

Gonggojo (vgl. *gogor* en *gonggajole*), pr. t.; *batjo gonggojo*, op een rij staande bamboes (die de dorpsomheining vormen).

Gonggojori, zie *gogjo*.

Gonggojora, *Amp* = *B. gonggojori*.

Gonggora, ingewandsmaden, *kegonggora*, last hebbend van ingewandsmaden.

Gonigi, pr. t., wind? (MS.)

Goningsi = *gonigi*.

Gonoe (vgl. *ronoe*); *magonoe*, gesmolten, week, veelbaar geworden, *tana magonoe*, verdroogden land, land dat door een natuurramp tot een plas is geworden, *magonono eo*, de zon is onder; *mampakagonoe*, *magonosi*, doen smelten, week maken.

magonoe is w. t. v. *gembe* (gambir), door herinnering aan de strofe v. d. reizang (*raego*): *magonoe gembé narega nio kramaga*, *raego*: ten is de gambir, uit vriendschap gegesend door hen die aan den mond der rivier wonen.

ronoe (vgl. 1. *soe*, *ronoe*, *ronoe*, *tanoe*, [tanoe], *lué*, [enz.]); *meynoe*, zich hangen aan iets om er aan te trekken of het tegen te houden, *ananggodi meynoe ri topi nio ierija*, het kind hangt zich aan de sarong zijner moeder, *wé meynoe ri jukloke*, *meynoe ri laero stinjoer*, hang je niet aan mijn arm, hang je aan gindsche rotan: *mampoynoe*, iets tot zich trekken, gebruik makende van de eigen lichaamszwarte, *mepoynoe kobati*, *da mepoynoe anangin*, zij trok de wiesg naar zich toe, om haar kind te zoogen, *luero ndagynoe*, *makembae kuliw*, men trekt aan de rotan, opdat zij naar beneden worde getrekt, *makembu riyakoe meynoe nio ananggodi*, het vermoet me als de kinderen me aan 't lijf hangen.

mengynoe, *mengyngynoe*, aldoo omhangen, treuzelen, zooals iem. die niet kan besluiten om heen te gaan, *kuti ri nijn*, *taw du mulin*, *baté*, *dja mengyngynoe*, hij kan maar niet besluiten, of hij zal weggan of niet, hij blijft maar omtreuzelen.

pr. t. *mukoe* *gynoe*, de sterflijnen knapen af.

ndagynoe *du limbo*, de randen der bandjes worden naar beneden getrokken.

magonoe *dini lambo* (Tor. III, 683, 148), de randen van 't baasje naar beneden trekken.

pogonoe ri bayakoe (Tor. III, 687, 262), hangt u aan mijn sarong.

ndagomono mbofo, de geit wordt voortgetrokken.

ndagomono katoe, het wordt door steenen naar de laagte getrokken.

Gonogoro, volgens sommigen w. t. v. *betow* (ster), volgens and. v. *woja* (maan), weder anderen noemen een komket *gonogoro*.

gonogoro *solu mibokha*, *mowono* *du kesojoja*.

de maan gaat aan den verkeerden kant, spoedig zal ze ondergaan.

Gontaro, zie *taro*.

Gontawe, betz. als *bontawe*, zie aldr.

Gontarita, pr. t., rak, wandrek.

Gontipji, pr. t.; *muyantji* = *B. mampajisi* (tusschen iets steken), *ronoe meynojiji pindo*, aangekomen, steken we de lanssen tusschen de dahladeren.

Gontoe (vgl. *wotoe* en O. Jav. *gentoe*), pr. t., geluid, woord, zang, gedicht, *mogontoe*, geluid geven, spreken, zingen, dichtten, *nduri ri langi mogontoe*, daarboven in den hemel die dondert.

gontoe *da embantjémo*, de afspraak blijft dan zoo.

gontoe *ba nyioelakoele*, wat gezegd is, zal ik niet veranderen. (Tor. III, 694, 123 v.)

gontoe is ook w. t. v. *poue* (woord) en *mogontoe* van *mompoue* (spreken).

Gontote, zie *tote*.

Goo (Mek. *mogoo*, keelgeluiden maken); *pejoo*, groote hertebok, die een kudde aanvoert en ze door kreenen voor gevaar waarschuwt.

Goo (vgl. *gogjo*, *gini*, *soio*); *mogoo*, spartelen, zich druk en onrustig bewegen, zooals een onwillig kind; *kogoo*, aldoo spartelend en onrustig zijnde in zijne bewegingen.

Gopa (Balant. *mogoput*, Mong. *mogut*; *bevat* dus wellicht een bestanddeel *gop*, vier, vgl. *sutjop*), zijde, kant, zijvlak van iets dat niet rond is, *nyioke* *loempogop* *permanoe*, *soe* *nyioke* *baté*, van mijne beining zijn 3 zijden al af, éne zijde nog niet, *soewangji* *poue* *nio piewerke*, *wasé*, *da mampogop* *kolaki*, *da mungale* *liowin*, in twee parallel-

telken valt de taal der priestersessen, bv.: de ainh geven, de pjang uitleelen; *tolé sanggopa*, een bundel pandan-bladeren (de platte bladeren zijn opengelegd); *mogopa*, meer dan ééne zijde hebben, kantig, hoekig, vier- of meelhoekig zijn; in tegenstelling tot *maliogopa* (rond, volkomen); niet rond, niet volkomen zijn; *mogopa kadjo se'i*, deze balk is vierkant, *mogopa kadjoeroya*, *sanggopa kadjoeroya*, *sanggopa kadjoeroya*, *kanya tae maliogoe*, hij behoort tot twee standen, van ééne zijde is hij een vrije, van de andere zijde een slaaf, hij is geen volbloed, *tae mogopa rojanja*, iemand die dan zus, dan zoo gestemd is, wiens gezindheid zich telkens anders voor doet; *ma(mog)gopa*, verschillende kanten aan iets maken, iets niet rond laten of maken, *panaransija kadjoer*, *magopa*, toen hij het hout bekapte, heeft hij 't vierkant gemaakt, *magopa pompaeroya*, hij heeft aan zijne rede- neering verschillende kanten gegeven, is niet bij ééne beschouwing gebleven.

Pm. *mogopa*, w. t. v. *kadjo*, pompen (die afplattigen heeft), *ae*, *ae*, *bide*, *bloektroe* *noe mogopa*, kom kind, haal mij een pompoen. *Gopi* (vgl. *gopojem*), Amp, dubbel gevouwen, omgevouwen.

Gopoe (Mor. *gopoe*), groote struik, met blauwe eehare bossen, zoet v. smaak, groeit niet in 't Bendenland; wordboek *kasopi* gend; *die waji*. 1. *Gora* (vgl. 2. *kura*, 2. *kara* en Mak. Boeg. Tob. *gora*); *manggora*, juichen, gillen, *magora tae mungalo*, de mannen die poot- gaten steken, laten juichkreten hooren; *magora saken*, juichen, luidruchtig feestvieren. *meninggora*, luid zijne verwondering of blijdschap uiten, bij het zien v. iets moois. *mogora*, *mogomora*, juichen, luidruchtig feestvieren, biz bij het terugkeeren v. e. geslaagden metocht, Tor. I, 239, II, 115; *porora*, *pojomora*, tijd, wijze, plaats v. juichen; *mampojemoraka w'o mae mdsajoe*, luid juichen over afgeslagen menschenhoofden. pr. t. a) *nia io mdsai gora*, komaan, laat ons gejuich aanheffen.

b) *gora makagora*, laat ons gejuich luid zijn. 2. *Gora* en *porora* (ait het Boeg. *gora*, *porora*).

zeeroover, Tor. II, 339; *megora*, op zeeroof uitgaan.

Gora 'oe, Todjo, zie *gora* 'oe.

Gore, gerecht dat samengesteld is uit rijst, sagu, groente en varkensvleesch of vet; *mogore*, zich verzamelen, biz. v. dieren die bijeen komen, *mogore booe ri raneranya*, de risschen verzamelen zich in hune verblijfplaats; *mampompogore*, bij elkaar brengen, met elkaar vermengen, *wa*, *tabara*, *inaoe*, *waue mampompogore*, *nje ndagore*, rijst, sagu, groente en varkensvleesch wordt met elkaar gemengd, dat gebruikt men als *gora*.

Gori (Boeg. *djori*, Mak. *gjori*, Tob. *gori*, U. Jav. *goeri*), maat, afmeting als voorzetsel: als, gelijk, maar mate van; *era gorija woenka eo*, zooals de gewone afmetingen, *anw koerijani gorija*, *da koeporata siku*, als ik de afmetingen ken, zal ik het voor je maken, *eranki* *gori ndeme kadjelamoe* i *wenji*? hoe was de stand der zon, toen ge gisteren aankwaamt? i *Loesika bare emu m-wonoga*, *gorijam*, I. groeit niet meer, hij heeft zijne maat, *gori ngakateceranyim*, de maat v. zijn leven is bereikt, *gori ndajanj*, maar zijn lust, zooveel bij wil, *gori da mpirakake gori da mngjenikoe*, zooveel als ik vind zal ik brengen, *gori mloekonj*, maar mate zijner kracht, *gorijam da mda-jerak*, het is al de maat (de tijd) voor hem om gedood te worden (hij heeft 't al verdiend), *da oedja*, *gorija*, 't zal gaan regenen, licht het wel.

gorija, juist als te voren, niet veranderd sinds vroeger, op zijn ergst, op zijn bevestig. *liomoe dja gorija*, je gezicht is nog juist als vroeger, *apomoe gorijam ngakamuk*, je vuur brandt zoo hevig mogelijk, *gorija ngajoe se'i*, deze wind is op zijn felst, *taur m-djoa gori mputamukonja*, de ziele heeft zoo hard mogelijk de koorts.

megori, maat houden, ingetogen optreden, zich matigen, *da megori*, *ne t mweke*, maat betrachten, niet doorzetten; *mampogorika*, de juiste maat op iets oepressen, de maat trachten te bepalen, *da ndagorika*, *ne t ndagorika* *ri pangoko*, de juiste maat moet er

bij gehouden worden, er moet niet boven vermogen worden gedaan, *mampogorika riya joenoe*, de gezindheid van anderen bereiken, *ma(m)guri*, de maat bepalen, afmeten.

vermoeden, *be megori pangkonj*, hij houdt geen maat als hij eet, *be megori pompaeroya*, hij matigt zich niet in zijn spreken, *koronja mogorika lebanja*, maar haar lichaam heeft zij haar basis afgepast, *megori ndajakoe*, maar mijne meening, maar mijne berekening, *mangori*, bont, veelkleurig, *soei mangori*, *ri*, bonte, gestreepte komkommer, *taua mangori*, grond waarop van alles groeit; *ajaja korngorika kadibonkoe*, met katoren maak ik mijn hoofdband veelkleurig; *era pela dwerata kangorinya*, zoo bont als de huid v. d. python.

tingori, in een raadeel: *wko mtingori*, een bont gekleurde stok.

gorigi (vgl. *gori*): *era goriji niniuli*, als een schuldiging aan weerskanten (gezegd in een raadeel op den python);

ginwori of *ginwringi*; *wojo mnginwori*, een bamboe in welks bast men blokjes heeft uitgesneden.

gorigo, w. t. v. *betoe* (ster).

gorisi, soort ichthyosis.

1. *Goro* (vgl. *rtro*, [1. *terro*]); *mugoro*, strijken, wrijven, schuren, *wojo megoro ri kulpoe*, de bamboe strijkt over, schuurt tegen den boom; *ma(m)goro*, strijken, wrijven, schuren (tr.). *mugoro ngkajoro paleke*, mijne handen zijn door het touw geschuurd, *poesoe ndjole mda-goroka inulo*, met een maiskolf wordt de foeja bestreken, *mugoro gwe*, bij streek de viool; *poronja* of *goronja*, de strijksok der viool. *mumbgoro*, tegen elkaar strijken, wrijven, schuren, *mumbgoro tela pui aktore*, het vuurstaal en de vuursteen strijken tegen elkaar; *mampomkoro nae ngajoe kulpoe se'i*, de wind doet deze boom over elkaar strijken.

gorosi, de veerkrachtige lat, de boog waar mee een strik wordt gespannen (Tor. II, 365), aldus gend, omdat hij strijkt langs de andere deelen van den strik; *tolia ndagorosi*, de boog v. d. strik wordt gespannen; *mugorosi*, sterf, flink.

Amp. *pangalo raporoka woeke*, p. dient om er ijzer mee te schuren.

2. *Goro* (Bim. id., Mak. *grieh*, Boeg. *tingkero*, Leb. *tingkoro*); *mugoro*, optrepen, boeren laten; *metigoro*, id.

mumpangoro, *wanggoro*, *mumpangoro* (M.S.), kreunen, steunen, zooals zieke menschen of dieren doen, *mumpangoro*, *wanggoro*, *meuwa sator*, knerpen, *anw wanggoro*, *mumpangoro*, *meuwa sator*, als kippen knerpen, is dit onheilbrengend (Messa '6. '7), *mumpangoro lagura*, *kono nteko*, het bert kreunt, het is in een strik gemaakt.

3. *Goro* (vgl. *kujosi*): *mugoro*, verteerd, verrot, weggeslonken, *mugoro pae*, de rijst verrot, *mugoromo sanya mtae mtae*, het vleesch v. d. doode is al verteerd, *kagoromo*, verrot; *mugoro*, slinken, inkrimpen, verschrompelen, *anw ndapoei pela bauele*, *menggoro*, als een buffelhuid aan de zon wordt blootgesteld, krimpt ze, *menggoro rojanja*, zijn moed krimpt in, *bisoe ndakabatae loemoe*, *anw m-wogoro*, *da ndakono bisoe*, een puist wordt met lucherworrels belegd, als die krimpen, dan knijpen ze de puist uit, *menggorosi kndjoe*, de boomten verschrompelen.

ndjia panggori pae, een regen waarvan de rijst zou gaan rotten.

goranagi (vgl. *korongkingi*, [beantw.]); *mugoromaji*, droog en hard worden, *mugoromaji inulo anw niniuli*, foeja wordt hard, als ze met *ndak-saj* wordt bestreken.

goroli (uit het Boeg.), boort; *mugoroli*, boren; *mugoroli*, iets boren, in iets boren.

goronengoe (vgl. *korongkoro*), afkiering van water, koudwiel, v. iem. die niet in regen of dauw wil loopen en niet graag baadt.

(Zie *gwerangye*.)

goropoe (vgl. *pangpang*, *pona* en *djoropoe*). P. *gweropoe*, en *gweropoe*, zeer dik, zooals bv. een mestvleesch.

gorosoe, *ngjorosoe*, die *gros*, *gros* (Mak. *gros*), links, linker, onhandig, lomp, *pule gros*, linkerhand, *sulira gros*, een windmes voor linksche marneken, met het scherp naar rechts gekernd, *gros pangpang*, zijn werken is onhandig; *mugros*, hij doet het